

Ο ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΙΩΝΑ

Ἀπὸ τῶν πρώτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, καθ' ἃ μνημονεύει ὁ Διόδωρος, οἱ τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες ἀναμιγνύμενοι μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς παραθαλασσίας πλεοναζόντων ἐλλήνων ἀποίκων, ἀπέμαθον τὴν ἰδίαν αὐτῶν βαρβαρικὴν φωνήν, τὴν δὲ ἐλληνικὴν παραδεχθέντες καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐξελληνισθέντες, ἤλλαξαν καὶ τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ὄνομα καὶ προσηγορεύθησαν Σικελιωταί.

Ὁ ἐλληνικὸς οὗτος τῆς Σικελίας ἐθνισμὸς ἐξηκολούθησεν ἕκτοτε ἀμιγῆς μέχρι τέλους τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, ὅτε τῆς νήσου καταστάσεως ῥωμαϊκῆς ἐπαρχίας, ἤρχισε καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς γλώσσης νὰ γίνηται χρῆσις ἐνιαχοῦ, ἐν τοῖς κυβερνητικοῖς κύκλοις· ἀλλὰ μετὰ τῶν κατοίκων ἐπεκράτει ἡ ἀνέκαθεν ἐλληνικὴ γλῶσσα, καθ' ὅσον μάλιστα οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς Σικελιωταὶ ἐξηκολούθουν καὶ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Γ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν πάτριον λατρείαν τῶν ἐθνικῶν θεῶν, ἐν ᾧ οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν εἶχον πρὸ πολλοῦ παραδεχθῆ τὰ χριστιανικὰ δόγματα καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν λατρείαν.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα εἶχεν ὀργανωθῆ ἡ Σικελικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τὸν κατὰ καιροῦς ἀρχιεπίσκοπον Ῥώμης, ὅστις ἐχειροτόνει καὶ ἀπέστελλε τοὺς σικελοὺς ἐπισκόπους, μέχρι μεσοῦντος τοῦ Η' αἰῶνος· ἀλλ' αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι καὶ ἡ ἱερὰ λειτουργία ἐτελοῦντο ἐν τῇ ἐγχωρίῳ ἐλληνικῇ φωνῇ, κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ἐτι μᾶλλον ἐνισχύθησαν τὰ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ θρησκείᾳ τῆς Σικελίας ἐλληνικὰ στοιχεῖα, ὅτε καταλυθείσης τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Δύσεως (476), αἱ χῶραι τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ ἡ Σικελία συνετάχθησαν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, ἐξακολουθοῦσης ὁμοῦ πάντοτε τῆς τοῦ κατὰ καιροῦς Ῥώμης ἀρχιερέως ἐποπτείας ἐπὶ τῶν τῆς Ἀπουλίας, Καλαβρίας καὶ Σικελίας ἐκκλησιῶν.

Καθ' ὅλον τὸν Ζ' αἰῶνα τὰ μοναστήρια τῆς Σικελίας ἠμιλλῶντο πρὸς ἐκεῖνα τῆς Ῥώμης ὡς πρὸς τὰ πλούτη, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν αὐ-

τοῖς βιούντων μοναχῶν, τὴν μάθησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τὴν ὀρθόδοξον τῆς πίστεως διδασκαλίαν καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τὴν ἐπιμέλειαν, ἅτινα ἐν Σικελίᾳ ἐκαλλιεργοῦντο ἐπιτυχέστερον ἢ ἐν Ῥώμῃ.

Οὕτω συνέβη νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τὸν θρόνον Ῥώμης Ἕλληνες Σικελοὶ ἢ ἐν Σικελίᾳ ἐκπαιδευθέντες Καλαβροὶ καὶ Καμπανοὶ ἑλληνίζοντες πάπαι, οἳ Θεόδωρος ὁ Α΄, Βιταλιανός, Ἀγάθων, Λέων ὁ Β΄, Ἰωάννης ὁ Ε΄, Κόνων, Σέργιος ὁ Α΄, Ἰωάννης ὁ Γ΄, Ἰωάννης ὁ Ζ΄, Ζαχαρίας καὶ Στέφανος ὁ Δ΄.

Καὶ αὐτὸς ὁ θρόνος Ἀντιοχείας ἔσχε κατὰ τὸν Ζ΄ αἰῶνα δύο πατριάρχας ἐκ Σικελίας, Θεοφάνην τὸν πρῶτον ἀρχιμανδρίτην Βαίας, καὶ Κωνσταντῖνον, τὸν πρῶτον διάκονον τῆς ἐκκλησίας Συρακουσῶν.

Ἡ τοιαύτη ἐν Σικελίᾳ ἐπίδοσις καὶ προαγωγή τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔτι μάλλον ἐξεδηλώθη, ὅτε, κατὰ τὸν Η΄ αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Λέων ὁ Ἰσαυρος, ἐν ἔτει 733, ἤρξατο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ ὅτε ἡ σικελικὴ ἐκκλησία ὑπήχθη ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου ἱεραρχικὴν δικαιοδοσίαν.

Ἐκτοτε μέχρι Ἰουστινιανοῦ οὐδὲν ἄλλο στοιχεῖον ἐπῆλθεν ἵνα ἀναμιχθῆ τῷ ἑλληνοσικελικῷ, εἰ μὴ εὐαριθμοὶ τινες ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰουδαῖοι, οἵτινες, εἰ καὶ ἐν ἄκρᾳ ἀνοχῇ καὶ προσωπικῇ ἐλευθερίᾳ βιοῦντες, διὰ τὸ μισαλλόθρησκον αὐτῶν ἐτέλουν ἀεὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων ἀποκεχωρισμένοι.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων, πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἐπῆλθον βυζαντινοὶ ἔποικοι εἰς τὴν Σικελίαν, οἵτινες μετέδωκαν τῷ ἰθαγενεῖ ἑλληνικῷ ἔθνησιν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν χωρῶν βυζαντινὰ στοιχεῖα. Ἦσαν δὲ οἱ ἔποικοι οὗτοι τῆς κυβερνήσεως λειτουργοὶ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, στρατιωτικοί, ἀξιωματικοί, καὶ φρουραὶ ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν καὶ μικρασιατικῶν θεμάτων μετατοπιζόμενοι εἰς τὰς ὀχυρὰς τῆς Σικελίας πόλεις· εἰκονολάτραι φεύγοντες τὴν ἐν τοῖς ἀνατολικῶς θέμασι τῆς αὐτοκρατορίας εἰκονομαχίαν σμῆνη μοναχῶν καὶ μοναζουσῶν, διωκόμενοι ἐκ τῶν ἐν τῷ λοιπῷ βυζαντινῷ κράτει καταλυθέντων μοναστηρίων· κοινότητες ὀλόκληροι στασιάζουσαι κατὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς καὶ κατακρατηθεῖσαι, ἔπειτα δὲ διὰ ποινὴν ὡς δουλοπάροικοι εἰς Σικελίαν ἀποπεμφθεῖσαι. Τούτοις προσθετέα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀράβων ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων πειρατικῶς ἀρπαζόμενα καὶ εἰς Σικελίαν ἀγόμενα πλήθη.

Τοῖς ὀλίγοις λατινιστῶν λαλοῦσιν Ἰταλοῖς ἀναμέσον τῶν κοινῇ τὴν ἑλληνικὴν ὀμιλούντων Σικελιωτῶν ἀποβλέπων Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (911-959), διακρίνει τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας, πρὸ τῆς κατακτῆσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, εἰς Ἰταλοὺς καὶ εἰς Ἕλληνας, τοὺς καλουμένους Σικελιώτας. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν πρώτων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων μέχρι τέλους τοῦ Γ΄ αἰῶνος σωζομένων μνημείων, ἐπιγραφῶν, παπύρων καὶ περγαμηνῶν, ὀλίγιστα καὶ σπάνια εἶνε τὰ ἐν λατινιδί φωνῇ, τὰ δὲ πλεῖστα εἶνε ἑλληνιστῶν γεγραμμένα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναφερόμενα πρόσωπα, ἐκτὸς εὐαριθμῶν Ῥωμαϊκῶν, φέρουσιν ὀνόματα ἑλληνικά.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ΄ αἰῶνος, παρὰ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Σικελίας, ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ μέγας ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ μνημονεῖ καὶ λατίνων μετοίκων, οἵτινες φεύγοντες τὴν λογγοβαρδικὴν τυραννίδα καὶ ἀναχωροῦντες τῆς Ἰταλίας συχνοὶ μετφερίζοντο ἐν Σικελίᾳ. Ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικῶς τῆς νήσου χρονικοῖς, ἀπὸ τοῦ Γ΄ μέχρι τοῦ Η΄ αἰῶνος, παρὰ τὰ παμπληθῆ ἑλληνικὰ μοναστήρια τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, ἀναφέρονται καὶ ὀλίγιστα τινὰ λατινικὰ τὸν τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἀκολουθοῦντα κανόνα· ἀλλὰ μεσοῦντος τοῦ Η΄ αἰῶνος, ὅτε ἡ σικελικὴ ἐκκλησία ὑπήχθη ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν, οὐδόλως ἀπαντᾷ ἡ Λατινικὴ ὡς γραφομένη γλῶσσα καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐγγράφοις ἐπικρατεῖ ἀποκλειστικῶς ἡ Ἑλληνικὴ.

Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου οἱ λαοὶ τῆς Σικελίας, οἵτινες ἕως τότε, εἰ καὶ ἑλληνίζοντες τὴν φωνήν, ἠκολούθουν τῆς ὀρθοδοξοῦσης Ῥώμης τὴν περὶ εἰκόνων διδασκαλίαν, ἐτέλουν ἐμπαθέστατοι εἰκονολάτραι καὶ περιεφρόνου τοῦ αὐτοκράτορος τὰς περὶ καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων διαταγὰς (726). Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἀπῆντα δι' ἐπιβολῆς νέων βαρέων δασμῶν (733), καὶ διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ σικελικοῦ κλήρου ὑπὸ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰκονομάχον τότε πατριαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' οἱ Σικελοὶ, εἰ καὶ ὑπαγόμενοι τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ, προέκρινον ὅμως τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον παρὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τὴν καθαιρέσιν καὶ καταστροφὴν. Ἐπὶ Κωνσταντῖνου τοῦ Κοπρωνύμου ἐμαρτύρησεν Ἀντίοχος, πατριάρχης Σικελίας, ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει (766), καὶ Ἰάκωβος ὁ Κατάνης ἐπίσκοπος, ὑπομείνας τὸν διὰ πείνης καὶ δίψης θάνατον (772) διὰ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων. Ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ καὶ ἐπὶ Θεοφίλου ἐμαρτύρησε Μεθόδιος ὁ Συρακούσιος, ἐξ ἔτη βιώσας δεσμώτης ἐν ὑπογείῳ μετὰ παρακλειμένων σωμάτων νεκρῶν (821-836). Ἰωσήφ ὁ

ὕμνογράφος κατεδικάσθη (820) εἰς ὑπερορίαν εἰς Κρήτην, καὶ εἴκοσι ἔτη ἔπειτα εἰς τὰς ἀπώτατας τῆς Μαιώτιδος λίμνης ἀκτὰς.

Ἄλλως τε μόνην τὴν παθητικὴν ταύτην ἀντίστασιν ἀντετάξαντο οἱ Σικελοὶ κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, οὐδέποτε στασιάζσαντες ἐν ὀχλαγωγίαις καὶ ὅπλοις· ἀλλὰ καὶ οὔτε δυνατὸν ἦτο νὰ φθάσωσι τὰ πράγματα μέχρι τοιαύτης ἀκμῆς, διὰ τὸ πολυἀριθμον τότε τῶν ἐν Σικελίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς νήσου φρουριῶν, ὧν τὰ μὲν ἐμεγαλύοντο, τὰ δὲ νεωστὶ ἀνεγείροντο, οὐχὶ δι' ἀποτροπὴν τῶν ληϊζόντων τὰς θαλάσσας Ἀράβων, ὅσῳ δι' ἐκφόβισιν τῶν ὀρθοδόξων εἰκονολατρῶν.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα οὐδαμῶς ἐχαλαρώθη τῶν Σικελῶν ἡ ὀρθόδοξος πίστις, οὐδὲ ἔπαυσεν ὑποκαίων ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος ὑπὲρ τῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων λατρείας· μόνη ἐξηλείφθη παντελῶς ἡ τῆς Ῥώμης λατινικὴ ἱεραρχία, καὶ ὁ σικελικὸς κληρὸς ἀσμένως ὑπετάγη καὶ συμμορφώθη τῇ ὁμοθειᾷ ἑλληνοζούσῃ βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων παρὰ τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρας (842-854), ἐν μέσῳ τῶν κατακτήσεων τοῦ ἡμίσεος τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἀναφορμένου, μεταξὺ Ἰγνατίου Πάπα Ῥώμης καὶ Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν (857).

Στάσις ἐμφύλιος τοῦ ἐν Σικελίᾳ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς κατακτίσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Τύνιδος, τῶν λεγομένων Ἀγλαβητῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου σχεδὸν Ἰωάννου τοῦ Διακόνου, οἱ Συρακούσιοι, μετὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ (821), ἐξεγερθέντες εἰς ἀποστασίαν ὑπὸ Εὐθυμίου τινὸς τουρμάρχου, ἀπέκτειναν τὸν πατρίκιον αὐτῶν Γρηγόραν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πέμψας νέον στρατὸν, κατέβαλε τὴν ἀπαρσίαν. Ὁ Εὐθύμιος καταφυγὼν εἰς Ἀφρικὴν μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων, ἐπέστρεψεν ἀκολούθως μετὰ στρατιᾶς ἐπικούρων Σαρακηνῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κριτοῦ αὐτῶν Ἀσαδ υἱοῦ τοῦ Φωράτ (827), καὶ προσέβαλε τὴν Σικελίαν. Αἱ ἀραβικαὶ ὀρδαὶ καταδραμούσαι τὴν νήσον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, κατέλαβον ἐπὶ τέλους τὸν Πάνορμον (831), τὴν Μεσσήνην (843), τὰς Συρακούσας (878) καὶ τὸ Ταυρομένιον (902).

Ἄλλὰ καὶ ὑπ' αὐτὴν τῶν Σαρακηνῶν τὴν καταδυναστείαν (827-1090) ἤκμαζεν ὁ ἑλληνικὸς τῶν Σικελῶν ἐθνισμὸς, καὶ μόλις ἤρχισεν νὰ φθίνη ἐπὶ τῶν Νορμαννῶν κατακτητῶν μέχρις-οὐ ἐξέπνευσεν ὀλοτελῶς ἐπὶ τῶν Ἀνδεγαυῶν. Ἐν Μεσσήνῃ μάλιστα, καὶ ἀπανταχοῦ

τῆς βορειοανατολικῆς παραθαλασσίας, οὐχὶ μόνον ὁ ἑλληνισμὸς ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Ἀνατολῆς πίστις ἐξηκολούθει ἀκμαία, καὶ εἶχε τόσῳ ῥιζωθῆ, ὥστε ἡ ὀρθόδοξος βυζαντινοσικελικὴ ἐκκλησία μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπερέβησε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ Νορμαννῶν ἐκλατίνισιν τῆς λοιπῆς Σικελίας, ὑπέκυψε δὲ τότε μόνον, ὅτε κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα νέα εἰσβολὴ ἰταλῶν ἐποίκων κατέκλυσε τὴν νήσον, καὶ ὅτε κατὰ τὸν ΙΙ' αἰῶνα ἡ Σικελία ἐγένετο ὑποχείριος τῶν Ἀνδεγαυῶν.

Οἱ Ἀραβες κατακρατήσαντες τῆς Σικελίας, φεικιστοὶ ὄντες ὀριζόμενας τινὰς πόλεις καὶ κόμας μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς φρουριῶν καὶ πύργων, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς χώρας, τὸ ἤμισυ σχεδὸν τῆς νήσου πρὸς ἀνατολάς, ἀφήκαν τοῖς ὑποταχθεῖσι Σικελοῖς εἰς παντελῆ ἰδιοκτησίαν, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὴν παρὰ τῶν ἐγγχωρίων ἀναγνώρισιν τῆς ἀραβικῆς ἐπικυριαρχίας, καὶ τὴν εἰσπραξίν, πρὸς ὄφελος τῶν κατακτητῶν, τοῦ κεφαλικοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας φόρου. Κατὰ τὰ ἄλλα, αἱ ἐγγχώριοι κοινότητες ἀφίνοντο ἐλεύθεραι ὡς πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν ὀργανισμὸν, τὸ θρήσκευμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἐθνισμὸν. Ἐνὶ λόγῳ, οἱ ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς χρηματιζόμενοι Σικελοὶ ὀλιγιστον κατεδυναστεύοντο παρ' αὐτῶν· ἐξ ἀπαντος ὀλιγώτερον παρ' ὅτι οἱ λοιποὶ Ἰταλιῶται τῆς Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας παρὰ τῶν Φράγκων καὶ Λογγοβαρδῶν.

Ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων τοῦ Βυζαντίου αὐτοκρατόρων, πλεῖστοι Σικελοὶ κληρικοὶ εὗρον τὸν διὰ μαρτυρίου θάνατον μαχόμενοι ὑπὲρ τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σαρακηνῶν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια ἔμμενον ἀπαρῆκτα καὶ φόρου ἐλεύθερα, καὶ πᾶσι τοῖς ἱερατενομένοις καὶ μοναχοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ περιουσία. Ὀλιγίστοις ἐκ τῶν κληρικῶν ἐδόθη ἀφορμὴ καθαγιασέως διὰ τοῦ μαρτυρίου, καὶ τοῦτο μόνον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τῶν Ἀράβων ἐπιδρομῆς. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων αὐτῶν ἀναφέρεται ὁ μοναχὸς ἅγιος Φιλάρετος, ὁ Πανορμίτης, ὅστις, φεύγων μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Πανόρμου (831), κατελήφθη ὑπὸ τῶν διωκόντων Σαρακηνῶν, καὶ προσέτιμησε τὸν θάνατον παρὰ τὴν ἐξόμωσιν τῆς πίστεώς του· ὑστερώτερα ὁ γηραιὸς Ταυρομενίου ἐπίσκοπος, ἅγιος Προκόπιος, ὅστις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως (902), προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου Ἰμβραῖμ ἰνα ἐξομώσῃ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ εἰς ἀπάντησιν χλευάσας τὸν Σαρακηνὸν δυνάστην, παρεδόθη εἰς θάνατον μετὰ τῶν ἄλλων συναιχμαλώτων.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἤμισυ τοῦ Ι' αἰῶνος τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς

ἀνατολικῆς Σικελίας ἐξηκολούθει νὰ κατέχεται ἀποκλειστικῶς παρὰ τῶν ἐλληνηζόντων χριστιανῶν ἀνευ ἐποίκων μωαμεθανῶν, καὶ μόνῃ ἢ καθαιρέσει τῶν τειχῶν τῶν πόλεων καὶ ὁ κεφαλικὸς φόρος ὑπεδείκνυον τὴν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐξαρτησίαν· διὰ τοῦτο ὅτε, βασιλεύοντος τοῦ Μανουὴλ Φωκᾶ, ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῶν Βυζαντινῶν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου (964), οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες καὶ στρατὸς ἐγένοντο δεκτοὶ ὡς νόμιμοι κύριοι τῆς νήσου καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Μεσσηνίας μέχρι Λεοντίνων παραλίαν. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἐξακολουθουσῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀρπαγῶν ἐκ μέρους τῶν εἰς ἐμφυλίους σαρακμοὺς διατελούντων σαρακηνῶν κατακτητῶν, ἡ χώρα ἠρημοῦτο κατὰ μικρὸν καὶ ὁ πληθυσμὸς ἠραιόυτο διὰ τὴν εἰς τὰς πέραν ἰταλικὰς χώρας μετοικεσίαν πλείστων τὰς τότε ἀκαταστασίας φευγόντων Σικελῶν. Τότε ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὀπισθοδρομῶν δὲν παρήγαγε πλέον εἰμὴ ἰσχυροὺς καὶ ἀπεξηραμένους ἐκ τῶν νηστειῶν θεόπτας μοναχοὺς καὶ ἐρημίτας, ἀπαγγέλλοντας ἀποκρύφους χρησμούς, ἀποκαλύψεις καὶ θεοφανίας, εἰς μαρτυρίαν τῆς ἐπικρατοῦσης τότε καταπτώσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος τῶν ἐγχωρίων χριστιανῶν.

Ἀντὶ τῶν ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας δύο μητροπολιτῶν, τοῦ Κατάνης καὶ τοῦ Συρακουσῶν, μετὰ δεκατεσσάρων ἐπισκόπων, Ταυρομένης, Μεσσηνίας, Κεφαλουδίου, Θερμῶν, Πανόρμου, Δραπάνης, Λιλυθαίου, Τριοκάλων, Ἀκράγαντος, Τυνδαρίου, Λεοντίνης, Ἀλεξίου, Μελίτης καὶ Λιπάριος, δὲν ἔμενε πλέον κατὰ τὸν Ἰ' αἰῶνα εἰμὴ εἰς καὶ μόνος «Σικελίας ἐπίσκοπος». Τοιοῦτος ἀναφέρεται ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς χρονικοῖς «Λέων, ἐπίσκοπος Σικελίας» ἐν ἔτει 925, καὶ «Ἰππόλυτος, ἐπίσκοπος Σικελίας» ἐν ἔτει 968.

Διὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀλλαχοῦ μετοίκησιν πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων, κατελύθησαν καὶ αὐταὶ αἱ ἐπισκοπικαὶ ἔδραι, καὶ μόνὰ τὰ ὀνόματα αὐτῶν διεσώζοντο μνημονεῦμενα ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καταλόγοις τῆς Βυζαντινῆς ἱεραρχίας, ἐπ' ἐλπίδι ἐπιτροφῆς αἰσιωτέρων καιρῶν.

Ἐν τούτοις, ἀπὸ μεσοῦντος Ἰ' αἰῶνος μέχρι τέλους τοῦ ΙΑ', μεθ' ὅλας τὰς ἐρημώσεις καὶ πολιτικὰς ἀκαταστασίας, τὰ ἐλληνικὰ γράμματα δὲν ἔπαυσαν καλλιεργούμενα, καὶ μεταξύ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τοὺς Ἀραβας τελούντων κατοίκων τῶν δυτικῶν τῆς νήσου χωρῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σώζονται πλείσται σικελῶν ἁγίων βιογραφίαι, ἐν αἷς ἀναφέρονται ἔλληνες ἱερεῖς διδάσκοντες τὰ ἐλληνικὰ γράμματα τῇ σικελικῇ νεολαίᾳ. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἦτοι περὶ τὰ τέλη

τῆς ἀραβικῆς ἐπικρατήσεως, ἐν καιρῷ δευτέρας ἀποπείρας βυζαντινῆς ἐπανορθώσεως ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παφλαγόνο (1038-1042), καὶ ἐπὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Σικελίᾳ τῶν Νορμαννῶν (1043-1072), οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς νήσου παρουσιάζονται διαφυλάττοντες τὴν πάτριον αὐτῶν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Μόνοι οἱ τοὺς Νορμαννοὺς ἀκολουθήσαντες Φράγκοι καὶ Ἴταλοι ὠμίλου τὴν τότε κοινὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀγρότιδα λατινικὴν γλῶσσαν (*lingua rustica*), ἐξ ἧς ἐμορφώθη ἡ ἰταλική, καὶ εἰσήγον τὰ δόγματα καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

Ῥοβέρτος Γυισκάρδος de Hauteville, ὁ θεμελιωτῆς τῆς ἐν Σικελίᾳ νορμαννικῆς δυναστείας, ἐν ἔτει 1072 εἰσελθὼν ἐν Πανόρμῳ, ἤυρεν ἐκεῖ τὸν ἕνα καὶ μόνον ὑπολειπόμενον «Σικελίας ἀρχιεπίσκοπον» Νικόδημον, προϋστάμενον τῆς ἐγχωρίου ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ὁ πάπας Ῥώμης Λέων ὁ Θ', πολλῷ πρότερον, εἶχεν ἀποστείλει λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Σικελίας τὸν ἐκ Λωραίνης μοναχὸν Οὐμβέρτον, ὅστις ὡς τοιοῦτος ὑπογράφεται εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ ἔτος 1049 τοπικῆς συνόδου.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν οἱ Σικελοὶ ἐχωρίζοντο εἰς Ἀραβας ἢ καὶ ἐγχωρίους ἐξομώτας Σαρακηνούς, καὶ εἰς Χριστιανοὺς. Οὗτοι δὲ πάλιν διεκρίνοντο εἰς λατινοφρονοῦντας τὸ δόγμα εἰ καὶ ἐλληνίζοντας τὴν φωνὴν ἰταλιώτας ἐξ Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, καὶ καλουμένους ἀπλῶς Χριστιανοὺς· καὶ εἰς ἐμμένοντας εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, συνάμα δὲ καὶ εἰς τὸν ἀνέκαθεν αὐτῶν ἐλληνικὸν ἐθνισμόν, καὶ καλουμένους Καθολικοὺς, ἐκκλησιαζομένους εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν ἐλληνικὰς ἐκκλησίας, τὰς καλουμένας τότε Καθολικὰς.

Ὅτι ἀποβλέπει τοὺς μωαμεθανοὺς ἐκ χριστιανῶν ἐξομωτῶν Σικελούς, ἐκ τῶν πατρωνυμικῶν των, ἦτοι οἰκογενειακῶν ἐπωνυμιῶν, μαρτυρεῖται διὰ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἢ ἐλληνικὴ ἢ ἰταλιωτικὴ καταγωγή· οὕτως ἀπαντῶσιν εἰς διάφορα διπλώματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς: Ἰσσα υἱὸς Γελασίου, Ἀχμετ υἱὸς Ῥωμαίου, Ἰούσουφ υἱὸς Γεννάρου, Ὀμάρ υἱὸς Χρυσοπούλου, Μωάμεθ Καβάσιλας, Ἰσσα Γεώργης, Ἀβδερραχμὰν υἱὸς Φράγκου, Χουσεῖν υἱὸς Σωτήρη, Ἄλυ Στράμβος, καὶ καθεξῆς.

Ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐγκατασταθεῖσα τῶν Νορμαννῶν δυναστεία κατ' ἀρχὰς περιεποιεῖτο τὸν ἐλληνικὸν τῆς νήσου ἐθνισμόν καὶ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα προσελκύσῃ τὰς συμπαθεῖας τῆς πλειονότητος τῶν ἐγκατοίκων ὑπὲρ τῶν ἄλλοφύλων κατακτητῶν.

Ροβέρτος Γουισκάρδος, κόμης και ἔπειτα δούξ Ἀπουλίας, ἐκ τοῦ Νορμαννικοῦ οἴκου τῶν Hauteville, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Πανόρμου (1072), παρατηρήσας, ἐν μέσῳ περιφανῶν τῆς ἀραβικῆς ἀκροπόλεως Χάλκης (el Halaka) οἰκοδομῶν, εὐτελές και παρὰ τῶν Σαρακηνῶν βεβηλωμένον μικρὸν τῆς Θεομήτορος ἐκκλησίδιον, διέταξεν ἀμέσως τὴν ἐκκαθάρισιν και ἀνοικοδόμησιν ἐπ' αὐτοῦ περικαλλίστου ναοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν «τῆς Παναγίας τῆς Σπηλαιωτίσσης», και συγχρόνως ἐκοδόμησε και ἐπροικοδότησε μοναστήριον μεγαλοπρεπές ἐν Μαζάρρα διὰ τοὺς σικελοὺς μοναχοὺς τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ροβέρτου, κόμης Καλαβρίας και Σικελίας Ρογήρος, λαθὼν εἰς μερίδα αὐτοῦ τὸ βιλαέτιον τῶν Δεμέννων (Vilayât Deménna τῶν ἀράβων και Val Demona τῶν νορμαννῶν), ἀνέκτισεν ἐκ θεμελιῶν τὰ ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς καταδυναστείας ἐρειπωμένα βασιλειανὰ μοναστήρια τῆς ἐπαρχίας Δεμέννων, και ἐπροικοδότησε τὸ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐπανακτισθῆν ὑπὸ τινος ἡγουμένου Γρηγορίου μοναστήριον τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῦ Μύρτου ἢ Φραγκαλὰ μὲ διάφορα μετόχια ἰδρυθέντα ἀναλώμασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Ρογήρου, ὡς ἐκεῖνο τοῦ ἁγίου Θαλλελαίου (1091), τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Σκάλας Παλαιοκάστρου, και τοῦ ἁγίου Ἰππολύτου (1094). Ἐπειτα παρὰ τὴν πλαιαὴν τῶν ἐγχωρίων ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην «Καθολικὴν» και μέχρι τῆς σήμερον La Cattolica, ἀνήγειρεν ὁ κόμης Ρογήρος και ἄλλην, τὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου (1081), και ὥρισεν ἐφημέριον τοῦ ἐν Ῥηγίῳ τῆς Καλαβρίας παλατιοῦ του τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Γραφῶν ἱερέα Σχολάριον, διάσημον τότε τῆς Μεσσήνης ἑλληνα κληρικόν.

Ὁ πάπας Οὐρβανὸς ὁ Β' δὲν ἠδύνατο νὰ μὲνῃ ἀδιάφορος εἰς τοιαύτην τοῦ κόμητος Ρογήρου ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν ἐπορεύθη αὐτοπροσώπως εἰς Σικελίαν (1089) πρὸς διαπραγματεύσιν κωνκορδάτου ἀφορῶντος τὴν ἐν Σικελίᾳ και Καλαβρίᾳ ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, και τὴν ὑπαγωγὴν αὐτῆς ὑπὸ τὴν τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης ἱεραρχικὴν ἐξουσίαν. Ὑστερότερα, μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Καπύης (1098), ἐπανῆλθεν ὁ πάπας ἵνα εὕρῃ τὸν κόμητα Ρογήρον ἐν Σάλέρνῳ και δώσῃ αὐτῷ και τοῖς διαδόχοις του τὸ ἀξίωμα ἀποστολικοῦ Ἀγγάτου (Legatus apostolicus), ἵνα ὑποχρεώσῃ αὐτὸν ἔτι μάλλον εἰς ἀφοσίωσιν τῇ παπικῇ ἑδρᾷ και τῇ λατινικῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἡ ἔκτοτε συμπληρωθεῖσα κατάκτησις τῆς Σικελίας ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἀπέβη λίαν ἐπιζήμιος διὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἐλληνικὴν ἐκκλη-

σίαν. Ρογήρος ὁ Α' μέγας κόμης και ὁ υἱὸς του Ρογήρος ὁ Β' βασιλεὺς τῆς Σικελίας, μετὰ τῶν ὁποίων σμῆνος λατίνων μοναχῶν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου εἰσέβαλον εἰς τὴν νῆσον, τὰ μὲν πρωτόλεια τῶν κερδηθέντων ἀπὸ τοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων πολέμου λαφύρων ἐπεμψαν τῷ Ρώμης ἀκρῷ ἀρχιερεῖ, τὸ τρίτον δὲ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιλοῖπου λείας ἀφιέρωσαν εἰς ἴδρυσιν λατινικῶν μοναστηρίων και ναῶν, ὑποτάξαντες τῷ πάπᾳ Ρώμης τὴν ἐγχώριον ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν· ἐὰν δὲ παρὰ τὰς λατινικὰς ἐκκλησίας και τὰ βενεδικτιανὰ μοναστήρια, οἱ δύο Ρογήροι, πατὴρ και υἱός, ἐπιεικῶς φερόμενοι πρὸς τοὺς ἐλληνίζοντας ἐγχωρίους, ἐξηκολούθουν νὰ κτιζώσιν ἢ και ἀπλῶς νὰ ἀνακαινίζωσι και πολλὰ ἄλλα κοινόβια ἐλληνικὰ τῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου τάξεως, προικοδοτοῦντες αὐτὰ διὰ πλείστων κτημάτων και δωρεῶν, ὡς τὴν τοῦ Βρόλλου μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Μύλου, τὴν Παναγίαν τῆς Λατίνας, τὴν τοῦ Παντοκράτορος τῆς Πλάκας παρὰ τὴν Φραγκαβίλλαν, τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Ἀγρύλλης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μεσσήνης και ἄλλας, ἐν τούτοις νέοι λατῖνοι ἐπίσκοποι κατέσχον τὰς ἑδρας τῶν πρῶην βυζαντινῶν ἐπισκοπῶν, και λατινικαὶ ἐκοδομήθησαν δι' αὐτοὺς μητροπολιτικαὶ ἐκκλησῖαι· ἐν δὲ τοῖς ἐλληνικοῖς ναοῖς και μοναστηρίοις ἐξηκολούθει μὲν ἢ ἐλληνικὴ γλῶσσα και τὸ βυζαντινὸν τυπικὸν ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς κληρὸς και οἱ μοναχοὶ ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τὴν ἀμεσον δικαιοδοσίαν τῶν λατίνων ἱεραρχῶν και τῆς ἐν Ρώμῃ ὑπερτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Τότε χειροτονηθέντων λατίνων μητροπολιτῶν και ἐπισκόπων ἀντὶ τῶν πρὸ πολλοῦ ἐκλειψάντων ὀρθόδοξων ἀνατολικῶν, ἀντικατέστησαν τούτους ὁ Πρωτόπαπας και ὁ Δεύτερος ἐν ταῖς παλαιαῖς τῶν ἐλληνίζόντων ἐγχωρίων Καθολικαῖς ἐκκλησίαις ὅπως αὐταὶ ὠνομάζοντο πρὸς διάκρισιν τῶν ἀρχοντικῶν εὐκτηρίων οἴκων και τῶν μοναστηριακῶν ἐκκλησιῶν¹.

Ἦδη και πρὶν τοῦ κωνκορδάτου ὁ μέγας κόμης Ρογήρος ὁ Α' εἵχεν ἰδρύσει τὴν ἐπισκοπὴν Δραίνης (1081) ἐπὶ πάπᾳ Γρηγορίου τοῦ Ζ', ἐπὶ δὲ Οὐρβανῷ τοῦ Β' ὥρισε και τὰς ἄλλας ἐπισκοπάς: Μόνη ἢ

¹ Ἡ ἐν Τρούλλῳ ε' οἰκουμενικὴ σύνοδος (691) ὀρίζει διὰ τοῦ νθ' κανόνος: «Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἐνδον οἰκίας τυγχάνοντι βάπτισμα ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου φωτισματος ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις.» — Distinguendum est inter ecclesias, solis monachorum usibus exstructas et aedificia καθολικά, quae omnibus fidelibus pervia sunt. H. A. Daniel, Codex liturgicus σελ. 202.

ἀρχιεπισκοπή τοῦ Πανόρμου, οὐσα ἤδη ἐγκαταστημένη πρὸ τῆς νορμαννικῆς κατακτῆσεως ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Θ' (1049), ἀνεγνωρίσθη ὡς μητρόπολις τῶν σικελικῶν ἐπισκοπῶν. Ἡ ἐπισκοπή Δραίνης ὑψώθη ὁμοῦς καὶ αὐτὴ εἰς ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ἔδρα αὐτῆς ὠρίσθη ἡ Μεσσήνη ἐν ἔτει 1096. Ἡ ἐπισκοπή Κατάνης συνεστήθη ἐν ἔτει 1091, ἡ Συρακουσῶν, ἡ Ἀκράγαντος καὶ ἡ Μαζάρας ἐν ἔτει 1093. Ἐπίσκοπος Ἀκράγαντος διωρίσθη Γερλάνδος ὁ Ἀλλοβρόξ· Στέφανος ἐκ Ῥοθομάγου τῆς Νορμανδίας ἐκλήρωθη τὴν ἔδραν Μαζάρας· Ῥογήρος ἐκ Προβιγκίας ἐγένετο Συρακουσῶν, καὶ Ἀνσεγέριος ὁ Βρετανὸς ἐγένετο Κατάνης ἐπίσκοπος.

Μετὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν ἐπισκοπῶν Δραίνης καὶ Μεσσήνης καὶ ὑψωσιν αὐτῶν εἰς μίαν ἀρχιεπισκοπὴν, δύο ἔτη ὑστερώτερα (1098) ἐτέθησαν ὑπὸ Ῥογήρου τοῦ Α' τὰ θεμέλια τοῦ νέου καθεδρικοῦ ναοῦ, ἥτοι τῆς λατινικῆς μητροπόλεως (Matrix, καὶ νῦν Matrice ἰταλιστῖ). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου κόμητος ὁ ναὸς ἐξηκολούθει νὰ κτιζῆται ἀναλώμασι τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν υἱοῦ του βασιλέως Ῥογήρου τοῦ Β' (1112-1154) κατὰ μικτὸν ἀραβικὸν καὶ νορμαννικὸν ῥυθμόν. Συντελεσθέντος τοῦ ἔργου ὁ ναὸς ἀφιερῶθη «τῇ παλιούχῃ Μεσσήνης Μαρία τῇ Θεομήτορι» (Sancta Maria Deiparens, Messanensis urbis patrona). Δίπλωμα τοῦ αὐτοκράτορος Φρεδερίκου Β' τοῦ Σουαβοῦ, μεγάλου ῥηγὸς Σικελίας καὶ Ἀπουλίας (1215-1250) ποιεῖται μνησθῆναι «magnifici regis Rogerii, avi nostri, . . . qui Messanensem Ecclesiam propriis sumptibus cum multa devotione fundavit.»

Τὰ πρῶτα κοπέντα νομίσματα τοῦ κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α', ὅς τις εἶχεν ἀναδείξει τὴν Μεσσήνην πρωτεύουσαν τῆς Σικελίας, φέρουσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν Παναγίαν Παρθένον ἱσταμένην μὲ τὰς χεῖρας ἀνατεταμέναις, ἔχουσαν στέφανον ἀστέρων δώδεκα περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς τὴν σελήνην· ἐκπέρωθεν τῆς κεφαλῆς ἀναγινώσκειται ἑλληνιστῖ ἡ ἐπιγραφή ΜΡ ΘΥ (Μήτηρ Θεοῦ). Ὅπισθεν τὰ νομίσματα φέρουσιν ἀπλῶς ΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ ΩΩ ΔΟΥΛΩ ΡΟΥΓΕΡΩ. Ἄλλα νομίσματα, ὑστερώτερα, φέρουσιν ἐξ ἑνὸς τὴν Θεομήτορα βρεφοκρατοῦσαν καὶ γύρωθι τὴν ἐπιγραφὴν λατινιστῖ: MATER DMI MARIA, ὅπισθεν δὲ τὸν Ῥογήρον ἔφιππον καὶ ἐν ὄπλοις καὶ γύρω τὴν ἐπιγραφὴν ROGERIUS COMES.

Μετὰ τὸν θάνατον Ῥογήρου τοῦ Α' (1101) ἡ λατινίζουσα αὐτῆς ἀντὶ τῆς ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἐλλήνων Σικελιωτῶν κατοικουμένης Μεσσήνης προετίμα τῶν ὑπὸ πλεοναζόντων σαρακηνῶν καὶ ἰταλιω-

τῶν κατοικουμένων Πάνορμον. Ἡ χήρα τοῦ Ῥογήρου καὶ κηδεμῶν τῶν ἀνηλικῶν τέκνων Σίμωνος καὶ Ῥογήρου τοῦ Β' κυβερνήτις Ἀδελαῖς, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Μεσσήνην ὀλοτελῶς, εἶχε τὰς διατριβὰς αὐτῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν Πανόρμῳ, πόλιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε πραγματικὴν τοῦ νησιωτικοῦ κράτους πρωτεύουσαν, κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1112 ἐνηλικιότητα Ῥογήρου τοῦ Β' μεγάλου κόμητος καὶ ἔπειτα βασιλέως Σικελίας καὶ Καλαβρίας, ὅτε ἐπεκυρώθησαν καὶ αἱ προνομίαι καὶ ἀνεγνωρίσθη δημοσίᾳ τὸ πρωτάτον τῆς λατινικῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πανόρμου, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἰταλῶν, φράγκων καὶ νορμαννῶν ἰπποτῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἑλληνοῦ ἀμνηστῆ, ἡ τοι μεγάλου ναυάρχου Χριστοδούλου.

Ἀπεικόνισμα τοῦ ἐν Σικελίᾳ ἑλληνισμοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΑ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (1075-1125) παρέχει ἡμῖν ὁ ἐκ τοῦ περιφανοῦς γένους τῶν Γραφῶν Μεσσήνιος ἱερεὺς Σχολάριος. Οὗτος τὰ πλεῖστα εὐνοούμενος παρὰ τοῦ μεγάλου κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α' δι' ἀξιολόγους ὑπηρεσίας, κατεῖχεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ κτήματα πατρικὰ ἢ παρὰ τῆς κυβερνήσεως προικοδοτημένα, τὰ ὅποια ἠύξησεν ὑπερμέτρως δι' ἀγορᾶς ἄλλων χωρίων μετὰ κτηνοτροφείων, δούλων καὶ δουλοπαροίκων εἰς τὰς ἐπαρχίας Μεσσήνης, Πανόρμου, Κάστρου Ἐννης, Δραίνης, Μανιάκης καὶ Καστέλλου, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς πέραν Καλαβρίας, ἐν Ῥηγίῳ, Μάσσᾳ, Σεμινάρᾳ, Νικοτέρᾳ, Βριατικῷ, Γεράκῃ, Κωσένζᾳ καὶ Ῥωζάνῳ. Ἐπὶ τέλους ὁ κόμης Ῥογήρος ὁ Α', θέλων νὰ ἀνταμείψῃ τὸν αὐλικὸν τοῦ ἑλληνοῦ ἱερέα Σχολάριον διὰ τὰς πολλὰς καὶ τιμίας αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις ὑπὲρ τῆς νέας πολιτείας καὶ τῆς ἀρτισυστάτου δυναστείας, διὰ διπλώματος τοῦ ἔτους 1099, ἐδώρησεν αὐτῷ καὶ τοῖς κληρονόμοις του, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, τὰ παρὰ τὴν Μεσσήνην χωρία τοῦ Φραγαλαῖ καὶ τῆς Φέρλας.

Σχολάριος ὁ Γραφεύς, ἀφοῦ ἐμοιράσθη τὰ πατρικὰ κτήματα μετὰ τῶν ἀδελφῶν του, ἐμοίρασεν ἔπειτα τὸ μεγαλειότερον μέρος τῆς ἰδιαιτέρας του περιουσίας μεταξύ τῶν υἱῶν του, τὸ δὲ ἐπίλοιπον κατηνάλωσεν εἰς ἴδρυσιν μοναστηρίου οὐχὶ μακρὰν τῆς Μεσσήνης, προικοδοτήσας αὐτὸ πλουσιώτατα μὲ οἰκοδομήματα, γαίας, ἐπαύλεις, καὶ κοσμήσας τὸν τοῦ μοναστηρίου ναὸν μὲ ἱερὰ σκεύη χρυσαῖ, καὶ χρυσουφάντους στολὰς, μὲ εἰκόνας περικαλλεῖς καὶ τριάκοντα κώδικας λειτουργικούς, πάντα ταῦτα ἀγορασθέντα ἐπίτηδες ἐν Ἑλλάδι. Μετὰ τὴν ἐγκαινίαν τοῦ ναοῦ, Σχολάριος ὁ Γραφεύς, ὁ κοσμικὸς τὸ πρῶν καὶ νυμφευμένος ἱερεὺς, ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, μετονομασθεὶς Σάββας, καὶ ἐχειροτονήθη ἡγούμενος τοῦ ἰδιοκτῆτου μοναστηρίου.

Οὕτω και οἱ λοιποὶ Ἕλληνας Σικελιωταὶ ἀπαλλοτριωθέντες τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου καὶ ἐπιδιδόμενοι εἰς ἐπιχειρήσεις κερδοσκοπικὰς ἢ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἔμενον ἀδιαφοροῦντες περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων καὶ ἀναισθητοῦντες εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν κυβερνῶντων. Ἡ μοναστικὴ τελειότης ἀντικατέστησε τὰς πολιτικὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχαίου τῶν νησιωτῶν ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀρθοδοξία προετιμᾶτο παρὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὄπλων καὶ τὴν διάπραξιν μεγάλων ἔργων πολιτικῶν ἢ πολεμικῶν.

Ἡ ἀπέχθεια τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ἐκ μέρους τῶν ἑλλήνων Σικελιωτῶν ἦτο ἡ πρώτη αἰτία τῆς ὑποδεστέρας καταστάσεως αὐτῶν ἀπέναντι τῶν ὑπερορίων Φράγκων καὶ Ἰταλῶν, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν ἀκόμη τῶν Ἀράβων συμπολιτῶν των. Οὐδεὶς Ἕλληνας Σικελιωτῆς ἐγένετο ἱππότης τιμαριούχος· οὐδεὶς συγκατελέχθη μεταξὺ τῶν εὐγενῶν, εἰ καὶ πλεῖστοι ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς νορμαννικῆς κατακτήσεως εὐρέθησαν νὰ ἦνε δημόσιοι λειτουργοί, κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἦσαν ἐκ τῶν ἐγχωρίων Σικελιωτῶν, ἀλλ' ἐπήλυδες ἐξ ἄλλων βυζαντινῶν χωρῶν, οἱοὶ ὁ ἀμνηστῆς, ἢ τοὶ μέγας ναύαρχος Χριστόδουλος ὁ ἐξ Ἀντιοχείας (1112), ὁ μετ' αὐτὸν ἀμνηστῆς Γεώργιος, ὁμοίως καταγωγῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς Ῥωμανὸς Ἐένος, διοικητῆς τῆς ἐπαρχίας Δεμέννων (1136).

Ἐκτοτε οἱ διὰ πλοῦτη ἢ μεγάλα κτήματα προέχοντες τῶν ἄλλων συμπολιτῶν των Ἑλλήνων, Ἀράβων, Ἰταλῶν, Φράγκων καὶ Ἰσραηλιτῶν, ἤρχοντο ἐπὶ τῷ τίτλῳ «γέροντες» ἢ «ἀρχοντες», οὐδὲν φροντίζοντες περὶ τίτλων εὐγενείας καὶ ἀξιομάτων πολιτικῶν.

Οὕτω, ἐν διπλώματι προικοδοτήσεως τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Φιλίππου ἐκ μέρους τοῦ κόμητος Ῥογήρου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1090, γίνεταί μνεῖα, μεταξὺ ἄλλων μαρτύρων, καὶ «Βασιλείου υἱοῦ Τριχάρη, ἀρχόντος Δεμέννων»· ἐν ἄλλῳ διπλώματι προικοδοτήσεως τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἐπὶ τοῦ ὄρους Μονέλι, ἐκ μέρους τοῦ ἱππότη τοῦ Ἐλεάζαρ υἱοῦ Γουλιέλμου Μαλλαβρέτ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1116, τὸ σιγίλλον κυροῦται «κατενώπιον τῶν συνεδριαζόντων καλλίστων ἀρχόντων τοῦ ἀστερος Γαλάτι, πρεσβυτέρου Πέτρου, καὶ Νικολάου Δαζῆ, καὶ Γεωργίου Τσεγγαροπώλου, καὶ Λέοντος Γαλάτη, καὶ Λέοντος Δαζῆ, καὶ Νικολάου Γαλάτη, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ ἐτέρων πλείστων».

Ἐν πράξει τοῦ στρατηγοῦ, ἢ τοὶ ἐπαρχοῦ Δεμέννων, Ῥωμανοῦ Ἐέ-

νου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1136, καταφαίνεται ὅτι ὁ ἑπαρχος οὗτος κατ' εἰσήγησιν τοῦ τότε ἀμνηστῆ, ἢ τοὶ μεγάλου ναυάρχου, ἔλαβεν ἐντολὴν «ἵνα προσαγάγη ἔμπροσθέν του πάντας ἡγουμένους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἀρχοντας» καὶ ἐρευνήσῃ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ ἔχη ἢ μονὴ τοῦ ἀγίου Θεοδώρου τοῦ Μύρτου ἐπὶ τινος μετοχίου τοῦ ἀγίου Βαρβάρου. Ὁ ἑπαρχος συνήθροισε πάντας, ἢ τοὶ τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Φιλίππου, καὶ Χριστόδουλον καθηγούμενον τοῦ ἀγίου Πέτρου, καὶ Βασίλειον Πρωτόπαπαν σὺν τῷ κλήρῳ αὐτοῦ, καὶ νοτάριον Βασίλειον Κριτὴν, καὶ νοτάριον Βασίλειον Γράστειλον, καὶ Νικόλαον Κάπρον, καὶ Νικόλαον τοῦ Ἀλφιέρη, καὶ νοτάριον Βασίλειον Φιλίππου, καὶ Συμεῶνα Βουνήτην, καὶ νοτάριον Φιλίππον Πτολεμαῖον, καὶ τὸν Λέοντα Ῥοδοπάτην, καὶ Νικόλαον Πολύκαρπον, παρόντος δὲ καὶ νοταρίου Θεοδώρου Οὐισκόμητος, καὶ ἐρωτήσας αὐτοὺς ἵνα μαρτυρήσωσι, οὗτοι ἀπεφάνθησαν, ὅτι πάντες καλῶς ἐγίνωσκον τὸν ἅγιον Βάρβαρον ὄντα μετόχιον τοῦ ἀγίου Θεοδώρου· οὕτω ὁ στρατηγὸς μαθὼν τὴν ἀλήθειαν, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν τοῦ εἶναι ἐξάρτημα ἀπαρασάλευτον τὸ τοιοῦτο μετόχιον ἐκ τῆς μονῆς ἀγίου Θεοδώρου.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου καταφαίνεται πῶς συνέκειτο κατὰ τὸν IB' αἰῶνα ὁ κύριος πληθυσμὸς τῆς Σικελίας ὑπὸ τοὺς Νορμαννοὺς, καὶ ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ἡ ἑλληνικὴ πλειονότης τῶν Σικελῶν, λαϊκοὶ τε καὶ κληρικοὶ, ἐν τῇ πολιτείᾳ. Τὸ μεγαλύτερον ἀξίωμα εἰς τὸ ὅποῖον ἠδύνατο νὰ φθάσωσι οἱ λαϊκοί, ἦτο τὸ τοῦ ἀρχόντος ἢ γέροντος ἢ νοταρίου· ἐκεῖνο δὲ εἰς τὸ ὅποῖον ἠδύνατο νὰ ἀνέλθωσι οἱ κληρικοί, ἦτο τὸ τοῦ πρωτόπαπα καὶ τὸ τοῦ ἡγουμένου. Ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ γερόντων ἐξελέγοντο οἱ πάρεδροι κριταὶ καὶ οἱ ἔνορκοι· πραγματογνώμονες καλούμενοι ὄματαί, ἐν ᾧ οἱ βασιλικοὶ πρωτονοτάριοι καὶ οἱ μεγάλοι κριταὶ ἦσαν πάντοτε ἐπήλυδες Λατίνοι. Τὰ ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα κατεῖχον ἀνεξαιρέτως Φράγκοι, Νορμαννοί, Λομβαρδοὶ καὶ Ἰταλοὶ τοῦ δόγματος τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας. Ἀρχιεπισκοπικὸν σιγίλλον τῆς 18 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1125 ἑλληνιστὶ ὡς πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα γεγραμμένον, ἀρχεταὶ οὕτω: «Γουλιέλμος ἐν Θεοῦ ἐλέῳ ἀρχιεπίσκοπος Δραΐνας τε καὶ Μεσαίνης.»

Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ ἐν Σικελίᾳ γλῶσσα ὑπερέζησε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπὶ τῶν Νορμαννῶν κατακτητῶν ὑπὸ τὴν ἀποστολικὴν τῆς Ῥώμης ἔδραν ὑπαγωγὴν τῆς Σικελικῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν παρείραξιν κλήρου λατινικοῦ. Ἐξηκολούθει δὲ νὰ ἦνε κοινὴ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν

τοῖς ἀγροῖς, ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ἐν τοῖς ναοῖς μέχρι μεσοῦντος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Συμβόλαια, νόμοι, δικαστικά ἀποφάσεις, ἐγκύκλιοι καὶ διατάγματα ἀπὸ Ρογήρου κόμητος καὶ ἐφεξῆς ἐπὶ τῶν διαδόχων του βασιλέων, ἐγράφοντο καὶ ἐδημοσιεύοντο ἑλληνιστί, σπανίως δὲ λατινιστί καὶ ἑλληνιστί, ὡς εἰς τὰ περὶ νεοσυστάτων ἐν Σικελίᾳ λατινικῶν ἐπισκοπῶν βασιλικά διατάγματα, καὶ εἰς τὰ ὑπὲρ τῶν Βενεδικτιανῶν μοναστηρίων δωρητήρια ἔγγραφα.

Φρεδερίκος Β' ὁ Σουαβός, αὐτοκράτωρ Γερμανίας καὶ μέγας ῥήξ Σικελίας καὶ Ἀπουλίας (1215-1250), ἐξέδιδε τὴν νομοθεσίαν του λατινιστί ἅμα τε καὶ ἑλληνιστί, ὅπως αἱ βασιλικά διατάξεις γίνονται τοῖς ἑλληνιστὶ λαλοῦσιν ὑπηκόοις καταληπταί, ἂν καὶ ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ ἐν Πανόρμῳ ἢ ἰταλικῇ γλῶσσᾳ, τότε μόλις καταστᾶσα γλῶσσα γραπτῇ, ἐπροτιμᾶτο καλλιεργούμενη, καὶ πολλὰ σώζονται δοκίμια ἰταλικῆς ποιήσεως, ἔργα αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως Φρεδερίκου τοῦ Β', τοῦ υἱοῦ του Μανφρέδου καὶ πολλῶν ἐκ τῶν αὐλικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὕστερότερα καθ' ἕλον τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα, παρὰ τὴν ἤδη ἐπικρατοῦσαν ἐν Σικελίᾳ ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ λατινικὴν ἐκκλησίαν, πολλαχοῦ ἀκόμη διετηροῦντο, πρὸ πάντων μάλιστα ἐν Μεσσήνῃ καὶ ἐν Πανόρμῳ, ἤθη καὶ ἔθιμα ἑλληνικά, καὶ ἑλληνιστὶ ἐτελεῖτο ἡ θεία καὶ ἱερὰ λειτουργία, μέχρις ὅτου ὁ πάπας Σίξτος ὁ Δ' (1475-1484), ἐξαίρεσει εὐαριθμῶν τινῶν προνομιοῦχων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, κατήργησε τελείως ἐν τοῖς ναοῖς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀντικαταστήσας αὐτὰ διὰ τῶν λατινικῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐχὶ ἀνευ ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῶν ἑλληνιζόντων κληρικῶν. Οὕτως ἱστορεῖται, ὅτι τοῦ βασιλευσαντοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Φιλίππου τοῦ Φραγκαλᾶ παρὰ τὴν Μεσσήνην ἐνωθέντος διατάγματι τῆς βασιλείσεως Μαργαρίτας ἐν ἔτει 1188, μετὰ τοῦ λατινικοῦ βενεδικτιανοῦ μοναστηρίου τῆς Παναγίας τοῦ Μανιάκη, ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ προϊσταται αὐτοῦ ἕλλην προηγούμενος, καὶ αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἐψάλλοντο πάντοτε ἑλληνιστὶ κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ὅτε δὲ ὕστερότερα ὁ πάπας Σίξτος ὁ Δ' ἐπέβαλε τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου καὶ τὸ τυπικὸν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οἱ μοναχοὶ τότε μόνον ἐδέχθησαν αὐτὰ, ὅτε τοῖς ἐπεδόθησαν ἐν μεταφράσει ἑλληνικῇ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ἀκολουθίαι.

Ἐκ τῶν καλλιτέρων εἰκόνων, τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς Σχολάριος ὁ ἐκ Γραφείων ἔφερεν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος (1099) πρὸς διακόσμησιν τῶν ἐν Μεσσήνῃ ἐκκλησιῶν, αἱ ἀξιολογώτεραι ἦσαν δύο, παριστώσαι τὴν ἐν

Ἀθήναις τιμωμένην *Παναγίαν Παρθένον τῆς Γοργοεπήκοου*. Τούτων τὴν μίαν ἐδωρήσατο τῇ παλαιᾷ τῆς Μεσσήνης ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ λεγομένῃ «Καθολικῇ», τὴν δὲ ἄλλην ἀφῆκε τῷ προστάτῃ αὐτοῦ μεγάλῳ κόμητι Ρογήρῳ τῷ Α' διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ κτιζομένην τότε λατινικὴν μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν. Αἱ εἰκόνες αὗται σώζονται μέχρι τῆς σήμερον, καὶ φέρουσι τὸ ἐπώνυμον τοῦ δωρητοῦ, καλούμεναι ἀμφοτέραι *Madonna del Graféo*. Ἐν αὐταῖς τὸ πρόσωπον τῆς βρεφοκρατούσης Παρθένου, ἡ διάταξις τῶν πτυχῶν τῆς καλύπτρας, ἔπειτα τὸ σχῆμα τῆς χειρὸς καὶ τοῦ προσώπου τοῦ παιδίου Ἰησοῦ καὶ αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτωνίου αὐτοῦ, μαρτυροῦσι καλλιτέχνημα βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἐν ᾧ ἡ δι' ἄττικῶν ὤων καὶ γλωχίνων ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ ἐσωτερικῶς κοσμουμένη περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Θεοτόκου στεφάνη, καὶ ἡ διὰ βαλαυστιοφόρων ἀνθεμίων πεποικιλμένη στεφάνη τοῦ παιδίου, ἐμφαίνουσι τὴν ἀθηναϊκὴν τῶν εἰκόνων καταγωγὴν. Ἀμφοτέραι αἱ εἰκόνες φέρουσι τὴν ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν:

ΜΡ ΘΥ Η ΓΟΡΓΟΕΠΗΚΟΟΣ·

ἀλλὰ τῇ ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει φυλαττομένη εἰκόνι μεταγενεστέρᾳ λατινίζουσα χεὶρ παρεχάραξε περιφερῶς τῇ στεφάνῃ τὰς λέξεις: REGINA COELI LAETARE ALLELUYA.

Καὶ ἡ μὲν τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ δωρηθεῖσα εἰκὼν ἔμενε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐγκτιστος ἐν τῷ ἱερῷ· ἀλλὰ τὸν Μάιον τοῦ ἔτους 1637 ὁ πρωτόπαπας Ἰωσήφ Φαραῶ ἀφῆρεσεν αὐτὴν ἐκεῖθεν καὶ ἀνεστήλωσεν ἐν τῷ τῆς βορείου τοῦ ναοῦ κλιτύος παρεκκλησίῳ. Ἡ δὲ τῇ λατινικῇ μητροπόλει δωρηθεῖσα, καὶ ἐκεῖ ἀνωθεν τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου (altare principale) ἀναστηλωθεῖσα εἰκὼν παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς γελοιώδη παρεξήγησιν τῆς ἐπωνυμίας *del Graféo*.

Οἱ ἀμαθεῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης λατῖνοι μοναχοὶ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐκλαβόντες τὸ ἐπώνυμον τοῦ δωρητοῦ τῆς εἰκόνος Σχολαρίου τοῦ Γραφέως ἀντὶ τῆς λέξεως *Γραφῆς*, ἢ τοι ἐπιστολῆς, μετέφρασαν τὸν τίτλον «*Εἰκὼν τῆς Θεομήτορος τοῦ Γραφέως*» *Deiparentis a sacris litteris effigies*, καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν ἰταλίστι *Madonna della lettera* βασιζόμενοι ἐπὶ τοιαύτης ἀνυποστάτου ἐτυμολογίας ἀπόκρυφον καὶ παράπλαστον τινα ἀγιολογίαν.

Ἐμυθολόγησαν δὴλα δὴ ἀνόητα καὶ ἀτοπα περὶ τῆς Παναγίας Παρθένου διηγήματα καὶ ἀναχρονισμοὺς, ἃ τινὰ δεικνύοντα τὴν ἀγροικὸν τῶν ἐξἰταλισθέντων Μεσσηνίων ματαιοσπουδίαν καὶ τὴν περὶ σφόδρα ἀποκροῦσιν αὐτῶν Μαριολατρειάν, μένουσιν εἰς ἄξι μνημεῖα ἀδιά-

φθορα τῆς ἐπὶ φράγκων δυναστῶν καὶ λατίνων μοναχῶν ἐπικρατησάσης ἀθλιότητος καὶ παχυλῆς ἀμαθείας.

Οὕτω ἱερὸς παρειδήθη λόγος, ὅτι δῆθεν ἐν μιᾷ τῶν εἰς Ῥώμην ἀποδημιῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ προσορμισθέντος εἰς Μεσσηνίην, οἱ ἐγγῶριοι ἐπεφόρτισαν αὐτὸν ἵνα ὀδηγήσῃ πρεσβείαν πεμπομένην παρὰ τῆς πόλεως πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Παρθένον εἰς Ἱερουσαλήμ· ὅτι οἱ πρέσβεις ἐπανακάμψαντες ἔφεραν μεθ' ἑαυτῶν *Γραφήν*, ἣ τοι ἐπιστολὴν τῆς Θεομήτορος πρὸς Μεσσηνίους, ἐβραϊστί γεγραμμένην ἰδίᾳ χειρὶ, καὶ ἔχουσαν ὀπισθεν μετὰ φρασιν ἑλληνικὴν διὰ χειρὸς τοῦ τὴν πρεσβείαν εἰσάξαντος ἀποστόλου Παύλου, ἵνα γίνῃ καταληπτὴ ἡ ἐπιστολὴ τοῖς ἑλληνιστὶ λαλοῦσι τότε Μεσσηνίοις· ὅτι δῆθεν τῆς αὐτογράφου ἐπιστολῆς ἀπολεσθείσης κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν, εὐδοκίᾳ τοῦ παναγάρχου Θεοῦ ἀνευρέθη ἀντίγραφον αὐθεντικόν, καὶ λατινιστὶ μεταγλωτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Μεσσηνίᾳ βιοῦντος καὶ τὰ ἑλληνικὰ διδάσκοντος γράμματα Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρως (1467), ἐδωρήθη παρὰ τῶν εὐρετῶν τῇ τῶν Μεσσηνίων βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· ὅτι δόγματι τῆς βουλῆς ἀπετέθη ἡ ἐπιστολὴ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς λατινικῆς μητροπόλεως, ὅπου ἀπέκειτο καὶ ἡ δῆθεν παρ' αὐτῆς τῆς Θεοτόκου τοῖς Μεσσηνίοις ἐξ Ἱερουσαλήμ μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἀποσταλεῖσα εἰκὼν αὐτῆς, ἡ παρὰ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ ζωγραφηθεῖσα, «ἡ Γοργοεπήκοος»· ὅτι παρὰ τὴν εἰκόνα ταύτην, ἐπικληθεῖσαν *Θεομήτορα τῆς Γραφῆς*, ἦτοι *a sacris litteris*, προσετέθη καὶ ἄλλο τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἅγιον λείψανον, ἀπόκαρμα δῆθεν τριχῶν ἀπὸ τῆς θείας αὐτῆς κεφαλῆς, τὸ ὅποιον ἡ Παρθένος εἶχε πέμψῃ τοῖς Μεσσηνίοις μετὰ τῆς ἀνω βῆθαισης ἐπιστολῆς καὶ εἰκόνας, ὡς ἐνθύμιον καὶ ἐχέγγυον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τῆς ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων ὑπερμάχου αὐτῆς προστασίας. Αὐτὴ εἶνε ἡ παράδοσις, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ οἱ Μεσσηνιοὶ σεμνύνονται ὡς παλλαδίον τῆς πόλεως τῶν φυλάττοντες τὰς τρίχας, τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπιστολὴν, καὶ εἰς τιμὴν αὐτῶν κατ' ἔτος τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Ἰουνίου μηνὸς μεγάλῃ ἐν Μεσσηνίᾳ πανηγυρίζοντες ἑορτὴν (*Festa della Madonna della Lettera*).

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, γίνεται προέλευσις (*processione*), καθ' ἣν προάγονται ἐν πομπῇ καὶ ἐπιδείκνυνται ἐντὸς φοειδοῦς κρυσταλλίνης πυξίδος αἱ τρίχες τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς πυξίδος ἐπικειμένης ἐπὶ φορείου ἀργυρηλάτου μεστοῦ ἀνθεμίω ἀργυρῶν καὶ διαχρῦσων. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀπόκαρμα τῶν τριχῶν τῆς Θεοτόκου ἐδωρήθη τῇ πόλει τῆς Μεσσηνίας παρὰ τινος

Καταλανοῦ ἱππότου, Sancio d'Heredia, διὰ πράξεως ἐνώπιον τοῦ βασιλικοῦ νοταρίου Giovanni di Marco τὴν 28 Μαρτίου 1435, ἦτοι τριάκοντα δύο ἔτη πρὸ τῆς παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρως μεταφράσεως δῆθεν τῆς πρὸς Μεσσηνίους ἐπιστολῆς τῆς Θεομήτορος. Οὐδενὶ συγχωρεῖται ἵνα θίξῃ τὸ ἱερὸν τοῦτο λείψανον εἰμὴ τοῖς κανονικοῖς τῆς Μητροπόλεως κληρικοῖς, οἷς μόνοις ἐπιτρέπεται νὰ περιάγῃσι κατὰ τὴν προέλευσιν ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες τὴν περισκεπούσαν τὸ ἱερὸν αὐτὸ κειμήλιον διάργυρον πασταῖδα.

Τὴν ἰδιόχειρον δῆθεν Γραφὴν τῆς Θεομήτορος οὐδεὶς εἶδε μέχρι τοῦδε ἐν ἀρχεγράφῳ τὰ παλαιότερα ἀντίγραφα αὐτῆς καὶ ἡ λατινικὴ μετάφρασις φέρουσι χαρακτηρισ τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου καὶ ἡ χρονολογία ὄζουσι τύπων λατινικῶν τοῦ ἐν Ῥώμῃ Οὐατικανοῦ ὅπως συνειθίζοντο κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα. Ἐχει δὲ ἡ μετάφρασις ὡς ἐξῆς:

«B. V. Mariae ad Messinenses epistola.

Maria Virgo, Joachim filia, Dei humilissima Christi Jesu crucifixi mater, ex tribu Judae, stirpe David, Messanensibus omnibus salutem, et Dei Patris Omnipotentis benedictionem. Vos omnes fide magna legatos ac nuncios per publicum documentum ad nos misisse constat. Filium nostrum Deigenitum Deum et hominem esse fatemini, et in coelum post suam resurrectionem ascendisse, Pauli apostoli electi praedicatione mediante, viam veritatis agnoscentes. Ob quod vos et ipsam civitatem benedicimus, cujus perpetuam protectricem nos esse volumus. Anno filii nostris XLII. Indict. I. iiii Nonas Junii, Lunae XXVII feriâ V. ex Hierosolymis.

Οἱ σύγχρονοι λόγιοι τῆς Μεσσηνίας, εἰ καὶ ἀπέβαλον τὴν ἰδέαν ὅτι δῆθεν ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἐζωγραφῆθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, ἀφ' οὗ αὐτὴ φέρει προφανῆ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς τέχνης τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, καὶ καθ' ὅσον οὐδεμία γίνεται αὐτῆς μνηεὶα πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ κόμητος Ῥογήρου τοῦ Α', ἐπιμένουσιν ὅμως ὅτι ἡ κλήσις del Graféo δὲν σημαίνει τὸν πρῶτον αὐτῆς δωρητὴν, ἀλλ' ὅτι ἐτυμολογεῖται παρὰ τὴν *Γραφήν*, ἣν ἐπέστειλε δῆθεν ἡ Θεοτόκος τοῖς Μεσσηνίοις ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, λέγουσιν οἱ λογιώτατοι οὗτοι, ὅτι περὶ τοιαύτης ἐπιστολῆς οὐδὲν ἀναφέρεται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, γίνεται ὅμως περὶ

αὐτῆς μνεῖα παρά τινι Λουκίῳ Φλαυίῳ Δέξτρῳ (!) ἀκμάσαντι τὸν Δ' αἰῶνα· ὅτι δῆθεν καὶ κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα «ἐφαγερώθη», ὡς λέγουσιν οἱ Συναξαρισταί, εἰκὼν τῆς Παναγίας ἀρχαιοτάτη—ποῦ καὶ τίνι «ἐφανερώθη», τοῦτο δὲν λέγεται—φερούσης ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος τὸ παιδίον καὶ κρατούσης ἐπιστολήν. Εἰς ἐπίμετρον μάλιστα προσθέτουσιν, ὅτι δῆθεν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εὐρέθη πιξίς,—δὲν λέγεται ποίας ὕλης, καὶ τί ἀπέγεινεν ἔκτοτε ἢ πιξίς αὐτὴ—φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν, «Hic, o Virgo, epistola tua in veneratione est».

Amarì, ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῆς Storia dei Musulmani di Sicilia, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησα πρὸ ὀκτώ ἐτῶν τινας περὶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος τοῦ Γραφέως πληροφορίας, εἰλικρινῶς μοὶ ἀπήνητησεν ἐκ Ῥώμης, τὴν 2 Μαρτίου 1878, τὰ ἑξῆς:

»Voici les renseignements qu'on vient de m'envoyer de «Messine...Cependant la conclusion ne me donne pas une idée «fort avantageuse de la critique des érudits de cette ville... «Il est impossible de compter sur des témoignages antérieurs «au XII siècle, dans une question comme celle qui vous occupe. Et quant à moi, dans le doute, je me tiendrais à «l'hypothèse que la *Madonna del Grafeo* a pris son titre du nom «de famille du prêtre Scholarios.

»Les érudits municipaux de Messine, dans l'intérêt des «gloires locales, feraient bien mieux d'accepter cette étymologie que de courir après la *Γραφή* d'une Madonne quelconque.»

Τάσος Α. Νερούτσος.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Ἡ ἐν φωτογραφικῷ ἀντιτύπῳ προσκολληθεῖσα εἰκὼν τῆς Παναγίας τοῦ Γραφέως, εἶνε μίᾳ ἐκ τῶν χαλκογραφημένων ἐκείνων, αἵτινες ἐν Μεσσήνῃ διανέμονται κατ' ἔτος τοῖς προσκυνηταῖς, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς *Madonna della Lettera*, τῇ πανηγυριζομένῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Ἰουνίου.

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

§ 4. **Ἄδρυνσις, οὐχι ἄδρυνσις, και ἀνεύρυνσις, οὐχι ἀνεύρυνσις.**

Ὡς ἐλέγετο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *φλέγμασις, οὐχι φλέγμασις, και πέπανσις, οὐχι πέπασις, κτλ.*, οὕτω και *ἄδρυνσις, οὐχι ἄδρυνσις, και ἀνεύρυνσις, οὐχι ἀνεύρυνσις.*

Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τῇ Ἐξηγήσει τοῦ Σιμπλικίου εἰς τὸ Ἐπι-κτῆτου Ἐγχειρίδιον ἀπκντῶν σελ. 32, 18 Διδ. «*ἀυξήσεως τινος και ἀδρύνσεως*», οὐ ἐγένετο μνεία και ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 422): Ὁ Σιμπλικίος ἔγραψεν *ἀδρύνσεως* μετὰ τοῦ Ν, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης Τόμ. Β', σελ. 274, 7 «*και κύλισις και ἄλσις και ἄδρυνσις και γήρανσις*» και σελ. 594, 49 και ὁ Θεόφραστος σελ. 419 «*θάττων γὰρ ἢ τελείωσις και ἢ ἄδρυνσις*» και σελ. 525 «*σκληρότητος και πήξεως και ἀδρύνσεως*». Πρβ. και Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 417, 25 και 28. Φέρεται δὲ και ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 18, 37 «*ἀπὸ τῆς τῶν καρπῶν ἀδρύνσεως*».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Α', 6', σελ. 725 Παρ. εἶνε γεγραμμένον «*Ἀνεύρυνσις, εως, ἢ, pro ἀνεύρυνσις apud Aetium 15, 10. Paul. Aegin. 6 ap. Kuhn. ad Polluc. p. 468, n. 62*». Ἡ ὑγιῶς ἔχουσα ἐκφορὰ εἶνε *ἀνεύρυνσις* σωθεῖσα ἀβλαβῆς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 402 «*τὸ δὲ ἐξ ἀνευρύνσεως ἢ ῥήξεως τοῦ περιέχοντος*» και ἐν τοῖς τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὁρειβ. Τόμ. Δ', σελ. 53, 1 «*ἐπὶ τοῦ κατὰ ἀνεύρυνσιν ἀρτηρίας γεγονότος ἀνευρύσματος*». Κακῶς ἐν τῷ περὶ τῶν Χειρουργουμένων βιβλίῳ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου ἀναγινώσκειται σελ. 226 Βριαυ «*κατ' ἀνεύρυνσιν ἢ παρένθεσιν πνεύματος*» και σελ. 332 «*ὁ κισὸς ἀνεύρυνσις ἐστι φλεβός*». Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψεν *ἀνεύρυνσιν και ἀνεύρυνσις*, ὡς σελ. 110: *μελάνσεως και* σελ. 168: *πεπάνσεως και* σελ. 368: *κολλησις και* σελ. 384: *μέλανσις* (δύς). Εὐ ποιῶν δ' ὁ ἐκδότης παρέλαθεν ἐν σελ. 392 τὸν τύπον *ἀπεύθυνσιν* ἀντὶ τοῦ *ἀπεύθυνσιν*.

Πρὸς τοῖς ὀνόμασιν *ἄδρυνσις και ἀνεύρυνσις* φέρονται ἐν τῇ Ἑλ-

ληνική γλώσση και άλλα κατὰ τὸν αὐτὸν ἐσχηματισμένα τρόπον. Εἶνε δὲ τὰ πρόχειρα ἡμῖν ὑπάρχοντα τὰδε.

βράχυνσις. Βουισσον. Ἀνεκδ. Τόμ. Γ', σελ. 327.

ἐκθήλυνσις. Ἴπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 430 και Τόμ. Β', σελ. 111 «σαρκῶν ἐκθήλυνσιν» και Τόμ. Α', σελ. 560 «αι τῶν σκελεῶν ἐκθήλυνσιες» και Τόμ. Γ', σελ. 117 «φύεται τῆς ἀγαν ἐκθήλυνσιος» και σελ. 216 «μηδὲ περιρρεψιν μηδὲ ἐκθήλυνσιν». Γαλην. Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 801 «σαρκῶν ἐκθήλυνσιν, ὅπερ ἐστὶν ἀτονία· εἶρηται γὰρ ἐκ μεταφορᾶς, ἐπειδὴ τὸ θῆλυ πᾶν ἀσθενέστερόν ἐστι τοῦ ἀρρενος». Ἐρωτιαν. σελ. 68, 1 «Ἐκθήλυνσις: ἐκτεῆξις και ἰσχνότης· Νικανδρος δὲ ἀντὶ τῆς ἐκμαλθάξεως αὐτὴν τέθεικεν» και σελ. 69, 13 «Ἐκθήλυνσις: ἐκτεῆξις και ἰσχνασία».

εἴθυνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 340, 18 «οὐκ ἂν ἦν κάμψις οὐδ' εἴθυνσις» και μετ' ὀλίγα «εἴθυνσις δ' ἢ ἐκ θατέρου τούτων εἰς εὐθύ» και σελ. 620, 16 «ἀλλ' ἔστι κάμψις και εἴθυνσις ἄλλο και ἄλλο». Γραπτέον δὲ και παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 481 «εἴθυνσις τῆς διεστραμμένης ῥινόσ» ἀντὶ τοῦ εἴθυνσις. Ὑπέλαβον δὲ τινες ὅτι τὸ ἐν τοῖς Ἴπποκρατείοις κείμενον σελ. 816 Φοησ. (και Γαλ. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 564) «σεισθέωσι δὲ ἰσχυρῶς ἐς τὴν ἰθυρίην τῆς ῥάχιος» εἶνε πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ ἰθυρσιν. Ὅθεν και ἐν ἄλλοις λεξικοῖς μνημονεύεται τὸ ὄνομα ἰθυρσις και ἐν τῷ Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου σελ. 621 «Ἰθυρσις (ἰθύνω), (ἦ), = εἴθυνσις, διεύθυνσις». Ἄλλ' ἐκ τῶν κωδικῶν ἐπορίσθη ἡ γνησία γραφὴ ἰθυωρίην, ἣν βλέπει τις και ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἐρμερινσίου γενομένη ἐκδόσει τῶν Ἴπποκρατείων Τόμ. Γ', σελ. 110. Πολλάκις δ' ἐν τῷ περὶ Ἀγμῶν και περὶ Ἀρθρων βιβλίῳ, ἐν ᾧ κεῖται τὸ ἀρτίως μνημονευθὲν χωρίον, ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα ἰθυωρίη, οἷον Ἴπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 4 «ἰθυωρίην κατ' ἄλληλα εἶχε» και «τὴν ἰθυωρίην ἔχει». σελ. 5 «ἰθυωρίην ποιέει». σελ. 6 και 11 και 38 και 49 και 116 «κατ' ἰθυωρίην». σελ. 7 «ἰθυωρίην ἔξει». σελ. 16 «ὑπὸ τὴν ἰθυωρίην». σελ. 19 «ἐν ἰθυωρίη». σελ. 21 «ἐς ἰθυωρίην». σελ. 22 και 40 «κατὰ τὴν ἰθυωρίην». σελ. 26 «τῇ ἰθυωρίη τοῦ ἄχθεος». σελ. 39 και 49 και 51 «ἐς τὴν ἰθυωρίην». σελ. 108 «ἰθυωρίη τῆς κατατάσιος». σελ. 121 «τῆς ἰθυωρίης τῆς κατὰ τὸ σῶμα». σελ. 125 «κατὰ τὴν ἀρχαίην ἰθυωρίην». σελ. 128 «ἔχει τὴν ἰθυωρίην». σελ. 150 «ἐχέτω ἰθυωρίην». Γρηγόρ. Κορ. π. Διακλ. Ἰων. 2 182 «Και ἡ εὐθύτης εἴθυνσιν». Ἴδε Κοῖνιον Γρηγ. Κορ. σελ. 564 Σχαιφ. και Θεσσαυρόν Στεφάνου σελ. 11075 δ' Λονδ.

κάκυνσις. Θεοφύλ. Βουλγαρ. Τόμ. Γ', σελ. 632 γ' «πάσης κακύν-

σεως ἀνώτερον και κακώσεως». Σχολ. Εὐριπ. Τόμ. Α', σελ. 280, 3 Δινδ. «Διαφέρει κάκυνσις και κάκωσις· κάκυνσις μὲν ἐπὶ ψυχῆς, κάκωσις δὲ ἐπὶ σώματος». Ἴδε και Ἰαννιον Ἰω. Γλυκ. περὶ Ὄρθ. Συγτ. σελ. 75.

λέπτυνσις. Ἴπποκρ. Τόμ. Γ', σελ. 385 «ἀλτίον τῆς λεπτόνσιος». Ἦρων Ἀλεξ. παρὰ Σνειδ. Ἐκλ. Φυσ. Τόμ. Α', σελ. 213, 55 «αι τοῦ ὑγροῦ λεπτόνσιος». Εὐρέθη και ἐκφορὰ λέπτυνσις, ἀλλ' εἶνε πλημμελὴς, ὡς παρετηρήθη και ἐν τῷ Θεσσαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Ε', σελ. 205 Παρ.

μαλάκυνσις. Ἀλιξ. Ἀφροδ. Προβλ. σελ. 31, 18.

μήκυνσις. Βεκκ. Ἄν. σελ. 822, 23 «τῷ δὲ τὴν μήκυνσιν διὰ τῶν συμφώνων».

μόλυνσις. Εὐστάθ. σελ. 882, 23 «παρὰ τὴν ἐν μάχῃ μόλυνσιν». Πρακτικώτερον δ' ὅτι κακῶς ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε γεγραμμένον μόλυνσις ἀντὶ τοῦ μόλυνσις (Ἴδε Ἰδελήρον Ἀριστοτ. Μετεωρολ. Τόμ. Β', σελ. 400 και Λοβέκκιον Προλεγομ. σελ. 345). Φέρεται δὲ και παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 516 «οὐδεμίαν γὰρ οὐδ' ἐκεῖνα λαμβάνει μόλυνσιν» ἀντὶ τοῦ μόλυνσιν και παρὰ Μιχαήλ τῷ Ἀκομινάτῳ Τόμ. Β', σελ. 235, 28 «ἄρα τῇ μόλυνσει λεγομένη ἢ τῇ σταθεύσει» ἀντὶ τοῦ μολύσει.

παρότρυνσις. Γεώργ. Παχυμέρ. Τόμ. Β', σελ. 64, 11 «τὸ δ' ἀρ' ἦν μάλλον ἐκείνοις πρὸς ἀποστασίαν παρότρυνσις».

πάχυνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 616, 13 «ἡ γὰρ πάχυνσις ὑγροῦ μὲν ἀπιόντος γίνεται, τοῦ ξηροῦ δὲ συνισταμένου». Θεόφρ. σελ. 612 «τούτοις οὐ γίνεται τοιαύτη πάχυνσις» και σελ. 629 «μάλιστα δὲ τῇ παχύνσει—λαμβάνει τὴν μεταβολὴν». Γαλην. Τόμ. ς', σελ. 707 «τὰ δ' ἐν τῷ συμμέτρῳ τῆς παχύνσεως ἀρθέντα». Εὐστάθ. σελ. 45, 26 «διὰ τὴν τοῦ ἀέρος πάχυνσιν και ζόφωσιν».

πλάτυνσις. Ψευδαριστοτ. Τόμ. Δ', σελ. 35, 21 «ἔταν γοῦν ὁ ἀῆρ—πλείονος γένηται πλατύνσεως».

πράυνσις. Ἀριστοτ. Τόμ. Α', σελ. 350, 6 «ἔστω δὴ πράυνσις κατὰστασις και ἡρέμησις ὀργῆς». Ἐν τῷ Θεσσαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Δ', σελ. 1190 Παρ. μνημονεύεται και ὄνομα καταπράυνσις, ἀλλ' ἀνευ μαρτυρίου.

σκληρυνσις. Ὠριγέν. Τόμ. Η', σελ. 299 (Τόμ. ΚΕ', σελ. 263) «ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκληρυνσιν περὶ καρδίαν οὐτινοσοῦν και ἐνεργεῖν σκληρυνσιν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι» και σελ. 301 (Τόμ. ΚΕ', σελ. 264) «τὴν σκληρυνσιν τῆς καρδίας Φαραῶ».

Ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου Τόμ. Β', σελ. 32 Παρ. εἶνε κατακεχωρισμένον καὶ ὄνομα *βάθυνοις* ἐκ γλωσσαρίου.

Ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀρτεμιδώρου Α', 17, σελ. 32 Ῥεῖφ. φέρεται «πλουσίῳ δὲ πρὸς τῷ ἀρχεῖν ἤδη καθεστῶτι καὶ ῥήτορι καὶ δημαγωγῷ *βαθύνοις* καὶ ὕβρεις ἐκ τῶν ὄχλων προαγορεύει.» Ἄλλ' ὁ Ἐρχῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀρτεμιδώρου σελ. 21, 23 προὔκρινε τὴν γραφὴν *βαρήσεις*.

Παρὰ τῷ Πολυδίῳ ΙΕ' λς', 2 ἀντὶ τοῦ «οὐ μόνον ἀνωφελῆ γίνεσθαι τὴν *μάκρωσιν* καὶ θέαν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ κτέ.» ἔγραψεν ὁ Κασαύβων *μάκρωνται*. Ἄλλὰ τὸ ἀληθὲς ἀποκατέστησεν ὁ Κόβητος *Μηημοσ*. 1862, σελ. 41 ἀναγνοῦς «τὴν ἀκρόασιν καὶ θέαν αὐτῶν». Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 817 «*Μάκρωνται*, εως (ή). *μάκρυμμα*, ἔκτασις ἀπομάκρωνται κτλ.» καὶ «*Μάκρωσις*, εως (ή), = *μάκρωνσις*».

Ἐν τοῖς τοῦ Πυθαγορείου Διωτογένους παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΜΗ', 62 κεῖται «τρίτον δὲ δεινὸς καὶ ἐκ τῆς μισοποναρίας καὶ ἐκ τῆς κολάσιος (*ἀσχολλίας* Ἰακώψ.) καὶ ἐκ τῆς ἐπιταχύσιος καὶ ὄλωσις ἐκ τῆς ἐμπειρίας καὶ τριβᾶς τῆς περὶ τὸ βασιλεύειν.» «Ὅτι ἡ ἐκφορὰ *ἐπιταχύσιος*, ἣν ἐτήρησε καὶ ὁ Μουλλάχιος ἐν τοῖς Ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων Φιλοσόφων Τόμ. Α', σελ. 533, εἶνε ἀσύστατος οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν· δὲν φαίνεται δ' ὅμως εὐαρμοστοῦσα τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἢ λέξις *ἐπιτάχυνται*. Ὁ Μεινέκιος ἀκολουθήσας τῷ Βαδάμφῳ ἐξέδωκε Στοβ. Ἀνθολ. Τόμ. Β', σελ. 263, 12 «ἐκ τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπιταδεύσιος» (Πρβ. σελ. XXII).

Παραβάλλοντες τὰ εἰς ὙΝΣΙΣ λήγοντα ὀνόματα πρὸς τὰ εἰς ἈΝΣΙΣ εὐρίσκομεν ὅτι πολλῶν πλείονα ταῦτα ἐκείνων εἶνε. Ἀήθης δὲ φαίνεται οὐσα ἢ εἰς ΝΣΙΣ ἐκφορὰ ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους χρόνοις, δύο δὲ μόνον αὐτῆς παραδείγματα κεῖνται ἐν τοῖς Διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος, τὸ *περίρρασις* καὶ τὸ *ζυγύρασις*, ἅτινα εἶνε καὶ τὰ παλαιότερα πάντων ὅσα ἐμνημονεύθησαν. Παρὰ τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἀριστοτέλει ἀπαντῶσιν ὑπὲρ τὰ δέκα ὀνόματα περατούμενα εἰς ΝΣΙΣ, οἷον *αἰανσις*, *θέρμασις*, *κύμασις*, *λευκανσις*, *μάρασις*, *μέλασις*, *πέπανσις*, *ὕγιασις*, *ἄδρυνσις*, *εὐθύρασις*, *πάχυνσις*, *πράϋρασις*. Παρὰ δὲ τῷ μαθητῇ τοῦ Ἀριστοτέλους Θεοφράστῳ φέρονται τοιαῦτα ὀνόματα τὰδε· *ἀναξήρασις*, *ἀπομάρασις*, *αἰανσις*, *γλύκασις*, *πέπανσις*, *ἄδρυνσις*, *πάχυνσις*. Ἐκ τῶν Ἱπποκρατεῖων ἐμνημονεύθησαν τὰ ὀνόματα *θέρμασις*, *πέπανσις*, *φλέγμασις*, *ἐκθήλησις* καὶ *λέ-*

τυνοις· τὰ βιβλία δ' ὅμως, ἐξ ὧν ταῦτα ἐλήφθησαν, δὲν εἶνε γνήσια συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτους. Περὶ τῆς μετὰ δασέος πνεύματος ἐκφορᾶς *αἰανσις* θὰ γράψωμεν ἐν § 7.

Ἐκ τῶν εἰς ἈΝΣΙΣ λήγοντων ὀνομάτων δὲν φέρονται ἐν τῷ Λεξικῷ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου τὸ *δαίλανσις*, *διανοις*, *δυσχέρασις*, *προθέρμασις*, *ἀπομάρασις*, *πήμασις*, *ὑποσήμασις*, *ψύχρασις*, ἐκ δὲ τῶν εἰς ὙΝΣΙΣ δὲν γίνεται μνεία ἐν αὐτῷ τοῦ *ἀνεύρασις* καὶ *βράχυνται* καὶ *πλάτυνται* καὶ *σκληρύνται*. Ἐν λέξ. *σκληρυνμός* λέγεται «*σκληρυνσμός* (ὁ). ἢ πρᾶξις τοῦ σκληρύνειν, *σκληρύνται*».

Περὶ τοῦ *ἀπόρασις*, κτλ. καὶ τοῦ *ἀνπασις* τοῦ κειμένου ἐν τῇ Κρητικῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἐν Γόρτυνι οὐχὶ πρὸ πολλοῦ εὐρεθείη θὰ διαλάβωμεν ἐτέρωθι.

Εὐρομεν δὲ καὶ τύπον *ἀπόπλυνται* ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοτέλη Ὑπομνήμασι Τόμ. ΚΓ', α', σελ. 92, 2. Ἀμέμπτως ἐσχηματισμένον εἶνε τὸ *ἀπόπλυνται* τὸ ἀπαντῶν ἐν τοῖς Ὀνειροκριτικοῖς τοῦ Ἀχμέτ σελ. 204. Πρβ. *πλύσις*, *ἐκπλυνται*, *κατάπλυνται*, *περίπλυνται*.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ἐγένοντο συνήθη ὀνόματα τινὰ εἰς ἈΝΣΙΣ καὶ εἰς ὙΝΣΙΣ, οἷον *λίπανται*, *θέρμασις*, κτλ., *μαλάκυνται*, *καταπράϋνται*, *παρότρυνται*, κτλ. Λέγεται δὲ καὶ *διεῦθρυνται*, *διευκλύνται*, *ἐλάφρυνται*, *μικρύνται* ἢ *σμικρύνται*, *ἐκβάθρυνται*, *ἀπομάκρυνται*, κτλ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ *ἐξομαλύνται* ἐκ τοῦ λίαν ἀσμενιστοῦ τοῖς νέοις Ἑλλήσιν ὄντος *ἐξομαλύνω*. Παρὰ τοῖς παλαιοῖς δὲν εὐρέθη τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀπαντᾷ δ' ὅμως παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ *διομαλύνω* καὶ *συνομαλύνω* καὶ παρὰ τῷ Πλάτῳ *προομαλύνω* καὶ *ὀμαλύνω*, ὅπερ καὶ παρ' ἄλλοις κεῖται. Συχνότερον τοῦ *ὀμαλύνω* ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶνε τὸ *ὀμαλίω*, ὅπερ καὶ μετὰ τῆς προθέσεως ΔΙΑ συνετέθη, *διομαλίω*, καὶ μετὰ τῆς ΕΞ, *ἐξομαλίω*, καὶ μετὰ τῆς ΠΡΟ, *προομαλίω*. Παρήχθη δὲ καὶ ὄνομα *ὀμαλισμός* ἐκ τοῦ *ὀμαλίω* καὶ *διομαλισμός* ἐκ τοῦ *διομαλίω*, ὡς καὶ θηλυκὸν *διομαλισίς*. Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν ἀποδοκιμάζομεν μὲν τὸ *ἐξομαλύνω* καὶ *ἐξομαλύνται*, ἀλλ' ἀποφαινόμεθα ὅτι κάλλιον εἶνε νὰ παραλαμβάνηται τὸ *ἐξομαλίω* καὶ *ἐξομαλισμός*. Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 785 «*Λέανται*, εως (ή). τὸ *λεαίνειν* ἢ *λεαίνεσθαι*, *ὀμαλύνται*, κτέ.» Ἀναγκαιότατον δὲ νομίζομεν ἀντὶ τοῦ *ἐνθάρρυνται*, ᾧ λίαν φιληδοῦσιν οἱ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνες, νὰ λέγηται *ἐπιθάρρυνται* ἢ *παραθάρρυνται*.

§ 5. Φλεγμοσία.

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (§ 1, σελ. 118) ὅτι οὐχὶ ὀλιγάκις ἐν τοῖς Ἱπποκρατεῖοις ἀπαντᾷ ὁ τύπος *φλεγμοσίη*. Εἰς πίστωσιν τοῦ λόγου ἡμῶν μνημονεύομεν ἐξ αὐτῶν τὰ παραδείγματα τὰδε.

Τόμ. Α', σελ. 307 «ἐν *φλεγμοσίη* ἐόντων» καὶ σελ. 330 «ἄλλαι *φλεγμοσίαι*».

Τόμ. Β', σελ. 247 «ὀκόταν ὁ ἐγκέφαλος οἰδήσῃ ὑπὸ *φλεγμοσίης*, ὀδύνη ἴσχει ἀπασαν τὴν κεφαλὴν, μάλιστα δὲ ὄπη (ἰων. ὄκη) σταίη ἢ *φλεγμοσίη*» καὶ σελ. 336 «ὑπὸ τῆς *φλεγμοσίης* καὶ παχύτητος τοῦ οὐρου» καὶ σελ. 421 «ὥστε μετέωρός γ' ἐοῦσα αὐτὴ ὑπὸ *φλεγμοσίης*» καὶ σελ. 428 «πυρετός ὁ διὰ *φλεγμοσίην* γιγνόμενος» καὶ σελ. 572 «τοῦ αἰδοίου ἐπιμεμυκτός κάρτα ὑπὸ *φλεγμοσίης*» καὶ σελ. 582 «ὅ τι *φλεγμοσίη* ἐναντιοῦται» καὶ σελ. 628 «ἦν ἐκ τόκου ἐλκωθέωσι ἢ *φλεγμοσίης*».

Τόμ. Γ', σελ. 250 «ἔστ' ἂν μὴ παύσῃται τῆς *φλεγμοσίης*» καὶ σελ. 251 «ὅ τι ἂν τῆ *φλεγμοσίη* οἰδήσῃ μὴ καθιστῆται» καὶ «ἐπειδὴν — ἢ *φλεγμοσίη* παύσῃται» καὶ σελ. 252 «*φλεγμοσίης* τῆς ἐν τοῖσι περιέχουσι» καὶ σελ. 261 «τῶν τε οἰδημάτων καὶ τῆς *φλεγμοσίης*».

Γίνεται δὲ χρήσις τοῦ ὀνόματος *φλεγμοσία* καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου καὶ ὑπ' ἄλλων.

Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 213, 28 «*φλεγμοσία* διατεινομένης τῆς ὑστέρας» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐὰν μὴ φαίνεται εἰς *φλεγμοσίαν* ἀφικνουμένη» καὶ σελ. 209, 49 καὶ σελ. 366, 10 καὶ σελ. 509, 18.

Θεόφραστ. σελ. 663 «ἐὰν γὰρ *φλεγμοσία* γένηται τῶν φλεβῶν».

Ἀρεταί. σελ. 85 Ἑρμ. «αἰτίη δὲ *φλεγμοσίη* ἀπὸ περιουσίας αἵματος» καὶ σελ. 86 «μέσφι ἂν ἢ *φλεγμοσίη* πιέζῃ» καὶ σελ. 93.

Ροῦφ. Ἐφέσ. σελ. 15, 1 «ἐπὶ πόνου καὶ *φλεγμοσίας*».

Ὁ Γαληνὸς γράφει Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 374 «Μέγιστα γὰρ δὴ αἱ *φλεγμοσίαι* τηνικαυτὰ εἰσιν, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ περὶ Διαίτης Ὁξέων ἔλεγε *φλεγμοσίας*. Ἐλτ' οὖν τὰς ἰδίως ὀνομαζομένας φλεγμονὰς ἐθέλοι τις ἀκούειν εἴτε συμπεριλαμβάνειν αὐταῖς καὶ τοὺς πυρετοὺς κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς λέξεως». Παρέγγραπτός δ' ἴσως εἶνε ἡ αἰτιατικὴ *φλεγμοσίας*.

§ 6. Θερμοσία, Ξηρασία, κτλ.

Ὡς ἐκ τοῦ ῥήματος *φλεγμαινῶ* ἐγένετο τὸ ὄνομα *φλεγμοσία*, προστεθείσης τῇ ῥίζῃ ΦΛΕΓΜΑΝ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ, οὕτως ἐξ ὁμοίων τῷ

φλεγμαινῶ ῥημάτων ἐσηματίσθησαν ἐμφορῇ τῷ *φλεγμοσία* ὀνόματα. Ἦφανίσθη δ' ἐν πασι τούτοις τὸ ληκτικὸν τῆς ῥίζης Ν πρὸ τοῦ Σ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ. Ἐλέγετο μὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Ξηρανοίς* καὶ *θερμανοίς*, κτλ., ἀλλὰ *ξηρασία* καὶ *θερμασία*, κτλ., οὐχὶ *ξηρανοσία*, καὶ *θερμανοσία*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐλάττονα μὲν τὸν ἀριθμὸν εἶνε τὰ ἰσοσυλλάβως κλινόμενα, οὐδὲν δὲ παρήχθη ἐκ ῥήματος εἰς ΥΝΩ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ.

Καταλέγομεν ὅσα ὀνόματα γινώσκουμεν ὁμοίως τῷ *φλεγμοσία* ἐσηματισμένα.

εὐφρασία. Ἐπίκτ. παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. Ε', 95 «ἢ ἐν τῇ ψυχῇ *εὐφρασία*». Ἰωάνν. Χρυσόστ. Τόμ. ζ', σελ. 813, 21 «ἄρτος καὶ οἶνος τοῦ σώματος ἐστὶ τροφή καὶ *εὐφρασία*». Γεωπον. σελ. 37 «πολυουμβρία, *εὐφρασία*». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ Καιβηλίου ἐκ λίθων συνειληγμένοις Ἐπιγράμμασι 287 «*εὐφρασία* χάρισίν τε». Πρβ. καὶ Φώτ. σελ. 97, 1 «Θυμηδία: τέρψις, τρυφή, *εὐφρασία*» καὶ Ἡσύχ. «Δαιτός: *εὐωχίας*, *εὐφρασίας*» καὶ Ἐτυμ. Γουδ. σελ. 342, 17. Μοχθηρὰ εἶνε ἢ ἐκφραὲς *εὐφρανοσία*, περὶ ἧς ἐποιήσατο λόγον ὁ Σχαιφῆρος *Σχολ. εἰς Ἀπολλ. Ρόδ.* σελ. 236 καὶ ὁ Λοβέκκιος *Φρον.* σελ. 117.

θερμασία. Πολλὰ παραδείγματα τοῦ ὀνόματος τούτου δύναται τις ἐκ τῶν Ἱπποκρατείων νὰ μνημονεύσῃ, οἷον Τόμ. Β', σελ. 351 «ὑπὸ τῆς *θερμασίης*» καὶ σελ. 357 «διὰ *θερμασίην* τοῦ ἡλίου» καὶ σελ. 380 καὶ 417 καὶ 457, κτλ. Βλέπει δὲ τις αὐτὸ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει: Τόμ. Γ', σελ. 376, 51 «οὐ γὰρ ῥᾶδιον τὴν ἀρμόττουσαν πᾶσιν ἀποδιδόναι *θερμασίαν*» καὶ ἀλλαχοῦ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 281, 8. Φέρεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἐρωτιανῷ σελ. 76, 11 «μήποτε καὶ πᾶσα *θερμασία* ὑπ' αὐτοῦ θερμωλὴ λέγεται» καὶ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ἐξηγ. εἰς Ἐπίκτ. Ἐγχειρ. σελ. 9, 46 Διδ. «ὕγρότητος ἢ ξηρότητος ἢ *θερμασίας* ἢ φύξεως» καὶ παρ' ἄλλοις. Εὐρέθη δὲ καὶ ὄνομα *διαθερμασία* ἐν ῥήσει ἦν ἐν Συμποσίῳ εἶπεν ὁ Πολύαινος πρὸς τὸν Ἐπίκουρον «οὐ φῆς εἶναι, ὧ Ἐπίκουρε, τὰς ὑπὸ τοῦ οἴνου *διαθερμασίας*;» (Πλουτ. Ἠθικ. σελ. 1109 ζ'. Πρβ. Θησ. Στεφ. Τόμ. Β', σελ. 1149 Παρ.) καὶ *ἀναθερμασία* ἐν ταῖς Ἱατρικαῖς Συναγωγαῖς τοῦ Ὀρειθασίου «τοῖς γε μὴν *ἀναθερμασίας* δεομένοις διὰ ψυχρότητα κτ.», ὅπερ ὁ Δαρεμβέργης μετετύπωσεν εἰς τὸ *ἀναθερμάνσεως* (*Ορειθ.* Τόμ. Α', σελ. 461, 3). Πρβ. Σουλβούργιον Ἐτυμ. Μεγ. σελ. 419, 28 «τὴν *θερμασίαν*. Melius τὴν *θερμανσιν*: nam *θερμασία* passivo potius calorem significat; cum hic active notetur *calesfactio*». Ὁ Φρόνιχος ἀποδοκιμάζει τὸ ὄνομα *θερμασία* ἀποφαινόμενος σελ.

114 «*Θερμότης λέγε, ἀλλὰ μὴ θερμασία*». Γράφει δὲ καὶ Θωμαῆς ὁ Μάγιστρος σελ. 179, 8 «*Θερμότης καὶ θερμη* Ἀττικαί, *θερμωσία* Ἑλληνας». Λέγει δὲ καὶ Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος, ὁ οὐδεμίαν ὡς τὰ πολλὰ ὑπόμνησιν ποιούμενος περὶ δοκίμου ἢ ἀδοκίμου ἐκφορᾶς, «*Θερμασία* (ἢ) *ἀδοκμ.* ἀντὶ Θερμότης, ζέσις, ἕξαψις» (*Λεξ. Ἑλλ. Γλῶσ.* σελ. 602). Ἄλλὰ τοῦ ἀποδοκιμαζομένου ὀνόματος ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Ἀναβάσει βιβλ. Ε', ἡ', 15 «τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι παρῆχε *θερμασίαν* τινὰ καὶ ὑγρότητα».

ισχυρασία. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 282 «*ἡσυχία καὶ ισχυρασίη καὶ τῆς κοιλίης κένωσις*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 426 «*ισχυρασίης* δὲ πλέονος οὗτος δέεται καὶ *ξηρασίης*» καὶ σελ. 438 «*ισχυρασίην* δέ τινα παρῆχουσι» καὶ σελ. 454 καὶ 460 καὶ 474. Ἀριστοτέλ. Τόμ. Β', σελ. 264, 24 καὶ σελ. 515, 15 «τῆς ὑγείας ἢ *ισχυρασία* ἢ ἡ *κάθαρσις*» καὶ σελ. 568, 27 «οἶον τοῦ *ισχυραίνεσθαι* ἢ *ισχυρασία*». Πρβ. καὶ Θεμίστ. Παραφρ. Τόμ. Α', σελ. 171, 14 Τεῦβν. καὶ Ἀλέξ. Ἀφροδ. Ὑπόμν. εἰς Ἀριστοτ. τὰ μετὰ τὰ Φυσικ. σελ. 308, 23 καὶ 29 καὶ Συμπλίκ. Ὑπομ. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 316, 4. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐρωτιανοῦ σελ. 69, 13 «*Ἐκθήλυνσις*: *ἐκτηξίς* καὶ *ισχυρασία*».

κοιλασία. Ἡρων Βελοπ. 25, σελ. 137, 13 «οἱ παραστᾶται ἐξεκόπησαν τὰς εἰρημένους *κοιλασίας*».

ξηρασία. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 297 «ἔπειτα πότερον *ξηρασίης* ἢ ὑγρασίης χρῆζει» ἢ τὰ μὲν τοῦ σώματος *ξηρασίης*, τὰ δὲ ὑγρασίης» καὶ σελ. 300 «ὀκόσοισι τῶν νοσημάτων *ξηρασίη* ξυμφέρει» καὶ σελ. 306 καὶ 307 καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 617, 31 «ἢ δὲ πῆξις εἴρηται *ξηρασία* τις οὕσα» καὶ Ψευδαριστοτέλ. Τόμ. Γ', σελ. 212, 12 «ὅτε δὲ (δεῖσθαι) *ξηρασίας*, τὴν δὲ *ξηρότητα* ταύτην μὴ συνεχῆ». Θεόφραστ. σελ. 224 «συλλέγουσι μὲν εἰς *ξηρασίαν*». Γεωπον. σελ. 39 «*ξηρασίαι* καὶ λιμός». Ἐρωτιαν. σελ. 4, 1 «τὴν περὶ τὴν μῆνιγγα φλεγμονὴν καὶ *ξηρασίαν*». Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀναξηρασία* καὶ *ὑπερξηρασία* καὶ *ἐπιξηρασία*. Θεόφρ. σελ. 830 «διὰ τὴν *ἀναξηρασίαν* καταδύονται». Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 342 «ὑπὸ γὰρ τῆς *ὑπερξηρασίης* τῶν σιτίων ταῦτα πάσχει» καὶ Τόμ. Α', σελ. 566 «δίψα ἐγκαταλειφθεῖσα καὶ στόματος *ἐπιξηρασίη* καὶ ἀηδίη καὶ ἀποσιτίη τοῦτον τὸν τρόπον». Σημειωτέον δ' ὅτι τὴν ῥῆσιν ταύτην περιέγραψεν ὁ Ἑρμερίσιος ὡς παρεμβεβλημένην. Τοῦ ὀνόματος *ξηρασία* ἐγένετο χρῆσις καὶ ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀντιφάνους παρ' Ἀθην. σελ. 23 α' «τὰ δ' ἀντιτείνονθ' οἶονεὶ δίψαν τινὰ ἢ *ξηρασίαν* σχόντ' αὐτόπρεμν' ἀπόλλυται».

δοσφρασία. Ὠσηὲ ἸΔ', 7 «καὶ ἡ *δοσφρασία* αὐτοῦ ὡς λιβάνου». Πρβ. καὶ Λοβέκκιον Φρον. σελ. 117.

ποιμασία. Φίλων Ἰουδ. Τόμ. Γ', σελ. 178 «ἐρμηνεύεται γὰρ Ἰραγοῦν ἢ *ποιμασία* θεοῦ» καὶ σελ. 180 «ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα *ποιμασία* γὰρ ἐστὶ θεοῦ». Ὠριγέν. Τόμ. Η', σελ. 76 «Ἰραγοῦν φίλος ἰσχυρὸς ἢ *ποιμασία* θεοῦ».

σημασία. Παρὰ πολλοῖς τῶν μεταγενεστέρων ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο. Εὐρέθη δὲ καὶ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀριστοξένου, περὶ οὗ ἴδε Ἑρμαννὸν *Opusc.* Τόμ. Β', σελ. 122. Ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ ἄλλων ἐλέχθη καὶ *ἐπισημασία*. Πρβ. καὶ *παρασημασία*, *προσημασία* καὶ *ὑποσημασία*.

ὕγρασία. Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. 300 «ὀκόσοισι δ' αὖ *ὕγρασίη* ξυμφέρει» καὶ σελ. 307 «*ὕγρασίην* μὲν καὶ φλέγμα παρέχει» καὶ σελ. 369 καὶ 403 καὶ ἐν ἄλλοις τόποις οὐκ ὀλίγοις. Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 101, 13 «ὅταν *ὕγρασία* πολλὴ ἐν τῷ σώματι ᾖ» καὶ σελ. 122, 26 καὶ ἀλλαχοῦ. Θεόφρ. σελ. 102 «ὡσπερ μυζῶδει *ὕγρασία*» καὶ σελ. 104 καὶ 561 καὶ 884 καὶ 885. Διόδ. Σικελ. Α', λή', 11 «ἀπὸ τοῦ Νείλου τὴν *ὕγρασίαν* ὁ Ἥλιος ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπᾶται». Πλούτ. Ἡθικ. σελ. 627 ε' «τὸ λεπτότατον καὶ κουφότατον τῆς *ὕγρασίας*» καὶ σελ. 896 ς' «τῆς πρώτης *ὕγρασίας* λείψανον» καὶ ἀλλαχοῦ (ἴδε Βυττεμβάχιον Πλουτ. Τόμ. Ζ', σελ. 219). Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἰεζεκίηλ Ζ', 17 «πάντες μηροὶ μολυνθήσονται *ὕγρασία*». Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκουσ κείται βιβλ. Δ', 190 «μελιτηρὰ *ὕγρασία* ἐλαιώδης, ὅταν ἔλκος ᾖ περὶ τὰ νεῦρα». Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἐρωτιανὸς *κολλώδη ὕγρασίαν* καὶ *γλοιώδους ὕγρασίας* σελ. 57, 12 καὶ σελ. 58, 7 (ἴδε καὶ Θεσ. Στεφ. Τόμ. Η', σελ. 31 Παρ.) Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα εὐρέθη καὶ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ κωμικοῦ Ἀλέξιδος παρ' Ἀθην. σελ. 383 δ' «δι' ὧν τὴν *ὕγρασίαν* ἐκδέξεται».

ψυχρασία. Ἐπίκουρ. παρὰ Διογ. Λαερτ. Γ', 107 «τῶν νεφῶν *ψυχρασίας* περίστασιν» καὶ παρὰ Πλουτ. Ἡθικ. σελ. 1110 α' «*ψυχρασίας* φύσιν ἀποτελέσειαν». Γαλην. Τόμ. ΙΔ', σελ. 555 «ὠρίσθησαν αἱ ῥοιαὶ πρὸς *ψυχρασίαν*». Σχολ. Ἰλ. Τόμ. Δ', σελ. 258, 4 Δινδ. «ὁ λιπανθεὶς ἰχθύς ὑπὸ τοῦ δημοῦ τὴν *ψυχρασίαν* ὑπαλύξει».

Ἐκ τῶν καταλεχθέντων ὀνομάτων δὲν εὐρίσκονται ἐν τῷ Λεξικῷ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου τὸ *κοιλασία* καὶ *ἀναθερμασία*, ὑποπτεύεται δ' ἐν αὐτῷ ἢ ἀμφίβολον νομίζεται τὸ *ὑπερξηρασία* (σελ. 1461).

Ὁ διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΑ σχηματισμὸς ὀνομάτων ἐκ ῥημάτων

εἰς ΑΙΝΩ ληγόντων δὲν εἶνε παλαιότερος τῆς διὰ τῆς καταλήξεως ΣΙΣ ἐκφορᾶς. Ὁ μὲν Πλάτων εἶπε *περίρρασις καὶ ξυνύφανσις*, ὁ δὲ ΕΞ-νοφῶν *θερμασία* (Πρὸς. καὶ Rutherford *Φρον.* σελ. 198). Ὑπὸ τοῦ κωμικοῦ Ἀντιφάνους πλείοσι τῶν εἰκοσιν ἐτῶν νεωτέρου τοῦ Πλάτωνος ὄντος ἐλέχθη *ξηρασία*, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀλέξιδος τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τῷ Δημοσθένει συγχρονούντος *ὕγρασία*. Ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῖς Ἱπποκρατεῖσι ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα *θερμασία, ἰσχυρασία, ξηρασία, ὕγρασία καὶ φλεγμασία*. Φέρονται δὲ ταῦτα καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ πλὴν τοῦ *ἰσχυρασία*.

Ἐν τῇ δημῳδῇ ἡμῶν γλώσσῃ κυκλεῖται τὸ *θερμασία* (= θέρμη, πυρετός), *κακὴ θερμασία*, κτλ. καὶ τὸ *ζεστασία*. Ἐν τῇ ἀττεῖξ συνηθείᾳ λέγεται *ξηρασία*. Πολὺ δ' ἐν τοῖς στόμασι τῶν πεπικιδευμένων εἶνε τὸ *σημασία*, ἢ *σημασία τῆς λέξεως*, κτλ.

Ὁ J. H. Heinr. Schmidt ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι *Synonymik der Griechischen Sprache* γράφει Τόμ. Β', σελ. 344 «*ὕγρασία bedeutet nicht die Handlung oder den Vorgang (τὸ ὑγραίνειν, ὑγραίνεσθαι), sondern den Stoff, wie ὑγρότης in 51 und 12, unterscheidet sich aber so von ὑγρότης, dass es einseitig diese Grundbedeutung festhält*». Δὲν εἶνε ἀληθές ὅτι μόνον τὴν ὑγρὰν ὕλην παριστᾷ τὸ ὄνομα *ὕγρασία*. Ἐν τοῖς Ἱπποκρατεῖσι γίνεται χρῆσις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὀνόματος καὶ πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ *ὕγραίνεσθαι ἢ ὑγράνθαι*, οἷον Τόμ. Β', σελ. 369 «*γίγνεται δὲ δι' ὑγρασίην τοῦ σώματος*» (= διὰ τὸ εἶναι τὸ σῶμα ὑγρόν), κτλ. «Ὅθεν καὶ ἀντιτίθεται τὸ *ὕγρασία* τῷ *ξηρασία*, ὅφ' οὐ σημαίνεται τὸ *ξηραίνεσθαι ἢ ἐξηράνθαι*, οἷον Τόμ. Β', σελ. 297 «*ἔπειτα πότερον ξηρασίας ἢ ὑγρασίας χρῆζει· ἢ τὰ μὲν τοῦ σώματος ξηρασίας, τὰ δὲ ὑγρασίας*» καὶ σελ. 300 «*ὁκόσοισι τῶν νοσημάτων ξηρασίη ξυμφέρει, μονοσιτίη ξυμφέρει — ὁκόσοισι δ' αὖ ὑγρασίη ξυμφέρει, μὴ ἀσιτέειν κτέ.*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 421 «*ὅτι ἐν μὲν τῷ ἦρι ὑπερβολὴ τῆς ὑγρασίας, ἐν δὲ τῷ φθινοπώρῳ ξυμμετρίη τῆς ξηρασίας*».

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου πρᾶγεται τὸ ὄνομα *ὕγρασία* ἐκ τοῦ ῥήματος *ὕγραζω*. Ἄλλ' οὐδαμῶς ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁμοίως τῷ *ξηραίνω ξηραίνομαι-ξηρασις-ξηρασία ξηρατικός καὶ θερμαίνω θερμαίνομαι-θερμανσις-θερμασία-θερματικός*, κτλ. ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ *ὕγραίνω ὑγραίνομαι-ὕγρασις-ὕγρασία-ὕγρατικός*. Τοῦ τύπου *ὕγραζω* ἐν μόνον φέρεται μικρύτερον, τὸ ἐν τοῖς Ἱπποκρατεῖσι κείμενον Τόμ. Β', σελ. 279 «*ὅταν τις, ὑγράζοντος τοῦ σώματος — ῥιγώσῃ*» (= ὕγραυ ὅτις τοῦ σώματος). Ἀνεγνώσθη δ' ὑπὸ τινῶν καὶ

παρ' Ἀντιγόνῳ τῷ Καρυστίῳ 95 «*καὶ ἐάν τις ὕγρασῃ, νόσημα τούτου ἐπιπίπτειν*» ἀντὶ τοῦ *ἰάσῃ*. Ἴδε Κελλῆρον *Παραδοξογρ.* σελ. 23 καὶ σελ. XXIX.

Ἐν τῷ παρηκμακῶτι ἑλληνισμῷ φέρεται ῥῆμα *σικχαίνω, εἰσικχαίνα* (καὶ *ἀπεσικχαίνα*) καὶ *σικχαίνομαι, εἰσικχάνθη*. Ἐκ τοῦ ῥήματος τούτου ἐσηματίσθη τὸ ἐπιθετον *σικχαντός* ἀπαντῶν παρὰ Μάρκῳ τῷ Ἀντωνίνῳ Η', 8 «*πάντα σικχαντά*» καὶ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Σουῖδα «*Σικχαντός: ἀνδές*» (Πρὸς. καὶ λ. *εἰδεχθές*). Εὐρέθη δὲ καὶ *σικχαντί* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *σικχαντή* (Ἴδε Θησ. Στεφ. Τόμ. Ζ', σελ. 244 Παρ.). Ἴσως δ' ἐκ τοῦ ῥήματος *σικχαίνω-ομαι* παρήχθη καὶ τὸ ὄνομα *σικχασία*, οὗ ἔχομεν παράδειγμα τὸ τοῦ Μοσχίωνος περὶ τῶν Γυναικ. Παθ. 28, σελ. 12 «*Πόθεν εἶρηται κίσσα; Κατὰ μὲν τινὰς ἀπ' αὐτοῦ, διότι σικχασίαν ταῖς ἐγκυμονούσαις γυναιξίν εισφέρει*». Ὑπὸ τοῦ Πασσοβίου νομίζεται τὸ *σικχασία* παράγωγον τοῦ *σικχάζω*. Ὁ Εὐστάθιος ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι λέγει σελ. 158, 75 «*μὴ — σικχάζεσθε ἀνδιζόμενοι*» καὶ σελ. 251, 93 «*τάχα που καὶ εὐλαβῶς ἔχοντες ἀκκισμοῦ λόγῳ ἢ σικχασμοῦ*». Γράφει δὲ καὶ ἐν ταῖς εἰς Ὀμηρον Παρεκβολαῖς ὁ Εὐστάθιος σελ. 493, 27 «*δῆλον δ' ὅτι ἐκ τοῦ σικχός καὶ ῥῆμα ἔστι σικχάζω*». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «*Σικχαζόμενος: σκωπτόμενος*».

Ἐν σελ. 121, 32 γραπτέον *ἀπανσι*.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΩΝ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ¹

(Σχολὴ τοῦ Γκιούμα. — Ἀνέκδοτα ταύτης σιγέλλια)

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ

Περὶ τῆς τῶν Φιλανθρωπινῶν σχολῆς πληροφορίαν ἐκ παραδόσεως μὲν, στηριζομένην ὅμως ἐπὶ λόγων ἐγγράφων, ὡς παρακατιόντες δεῖξομεν, ὁ λόγιος φίλος κ. Ν. Τσιγαρᾶς μετέδωκε μοι, καθ' ἣν ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ καὶ Μάξιμος ἱερομόναχος ὁ Πελοποννήσιος, ὁ γράψας Κυριακοδρόμιον Εὐαγγελίων καὶ ἄλλας ὁμιλίας, παραφράσας δὲ τὴν ἀναγιγνωσκομένην τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὁμι-

¹ Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε σελ. 55 καὶ 132.

λίαν ὡς καὶ τὸν περὶ ἀνατροφῆς παιδῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀσκητικούς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἴδου τί ἐπὶ λέξει γράφει μοι:

Ἄγιο Φίλε,

... Κατὰ μάτιον τοῦ 1878 ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπῆς τῆς σχηματισθείσης πρὸς περιθάλψιν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐκ Λυκουρσίου ἀχθέντων αἰχμαλώτων μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς ἀποτυχούσης ἐκείνης ἐπαναστάσεως, ὅπως διανείμω χρηματικὰ βοηθήματα καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς διαρπαγέντας καὶ καταστραφέντας κατοίκους τῶν 45 χωρίων τοῦ Δελβίνου καὶ ἐρευνήσω τὴν κατάστασιν αὐτῶν ἐνέτυχον καὶ χειρογράφῳ πλήρει τῶν ὁμιλιῶν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Μαξίμου.

Περιερχόμενος τὰ καταστραφέντα ὑπὸ τῶν ἀτάκτων Ἀλβανῶν χωρία τοῦ τμήματος Δελβίνου μετὰ τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἐπαναστατῶν, τὴν 25 Ἰουνίου ἀνῆλθον καὶ τὴν ἀρδὴν ὑπ' αὐτῶν τούτων ἀνατραπίσαν καὶ καταστραφεῖσαν μονὴν τῆς Δίβρης, τῆς ἐπονομαζομένης *Στύλου καὶ Βορτίτσας ἢ Στύλου καὶ Αἰθρης*, τὴν ἄλλοτε πλουσίαν, νῦν δὲ κατεστραμμένην καὶ πτωχοτάτην μετὰ τὴν δήμευσιν ὑπὸ τοῦ Κούζα τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων. Ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ θρόνῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εὔρον κατακείμενον τὸ εἰρημένον χειρόγραφον, τὸ ὅποιον οὐκ οἶδα πῶς διέφυγε τὴν καταστροφὴν μετὰ τινος χειρογράφου συλλογῆς ἀποστολικῶν κανόνων, ἣν ἐπήνεγκον εἰς τὰ σκεύη καὶ εἰς βιβλία τῆς μονῆς οἱ Ἀλβανοί, ὅπερ καὶ παρέλαβον καὶ ἔχω.

Τὸ χειρόγραφον τοῦτο περιέχει ἐν ὄλῳ 88 ὁμιλίας, ἐγράφη δ' ἐν Ἰωαννίνοις τῷ αχ'γ' (1613) ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ προλόγου, ἐν τῷ τέλει τοῦ ὁποῦ ἀναγινώσκειται «*αχ'γ' μηνὶ μαρτίῳ ε' εἰς Ἰωάννινα*». Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς βίβλου ἀναγινώσκειται, «*Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Ἐγράφη τὸ παρὸν βιβλίον ἐν ἔτει ζρμγ' μηνὶ ἀπριλλ., ιε'*».

Ὁ Μαξίμος οὗτος ἐκ ποίου μέρους τῆς Πελοποννήσου κατήγετο δὲν γινώσκω, διότι οὐδεὶς λέγει περὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος· ἦτο δὲ μαθητὴς τοῦ περιωνύμου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ τοῦτο ἐν τῷ προομιῳ τῶν ὁμιλιῶν του λέγων· «*Διότι ἐγὼ δὲν εἶπα τίποτε ἀπὸ ἰδικόν μου, μόνον ὅσον ἠμπόρεσα νὰ καταλάβω ἀπὸ θεολόγους, καὶ ἀπὸ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον διδάσκαλόν μου, τὸν κύριον Μελέτιον τὸν ἀληθινὸν ποιμένα καὶ διδάσκαλον σοφώτατον κτλ.*».

Ἐκ τῶν ἐρευνῶν μου τοῦτο μόνον ἐξηκρίβωσα ὅτι ὁ εἰρημένος Μαξίμος διηύθυνε τὴν ἐν Ἰασίῳ ἐλληνικὴν σχολήν, ὅποταν ἐκλήθη ἢ ἐστάλη νὰ διευθῆναι τὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ἰωαννίνων, ἐνθα καὶ συνέγραψε τὰς εἰρημένας ὁμιλίας, εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ὁποίων παρεκινήθη, ὡς ἐν τῷ προομιῳ λέγει, ἐκ τῆς ἀκηδίας τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες «*δὲν φροντίζουσι νὰ ὀδηγοῦν εἰς τόπον χλόης, ἤγουσι νὰ τοὺς διδάξουσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν, αὐτοὶ ἀμελοῦσι καὶ δὲν φροντίζουσι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, ὅπου εἶναι αἱ ψυχαὶ των εἰς τὰ χεῖριά τους*». κτλ.

Ταῦτα, λόγιε φίλε, ἐν συνόψει σήμερον περὶ τοῦ Κυριακοδρομίου Μαξίμου καὶ τοῦ περιεχομένου τούτου καὶ ἐς ἄλλοτε πλείω.

Ἀθήνησι.

Ἐρρωσθε

Ν. Τσιγαράς.

Ἐνταῦθα σημειοῦμαι ὅτι ὁ Μαξίμος ἦν μαθητὴς καὶ γραμματεὺς τοῦ ἀοιδίου Πηγᾶ, εὕρισκω δ' αὐτὸν διατρέχοντα ἐν Βενετίᾳ τῷ 1590, ἐκεῖθεν δ' ἐπιστέλλοντα Νικηφόρῳ τῷ σοφωτάτῳ ἱερομονάχῳ τῷ Χαρτοφύλακι, τῷ πρώτῳ ἰδρυτῇ τῆς ἐν Πάτρῳ σχολῆς¹ καὶ ἄλλοις τούτου μαθηταῖς, ἐπίσης δὲ καὶ ἐπιστολάς παρὰ τοῦ Νικηφόρου λαμβάνοντα, κατ' αὐτὸ δὲ τὸ 1601² καὶ 1607 ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου φαίνεται ὅτι τότε διέτριβε καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἔτι τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ διδασκάλου Μελετίου ἐκείνου τοῦ Πηγᾶ· διότι ἐν Αἰγύπτῳ τὰς διατριβὰς ποιούμενος μετήνεγκεν εἰς τὴν κοινὴν καὶ δημῶδη φράσιν τὸ κατὰ Ἰουδαίων σύγγραμμα³ τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ διδασκάλου ὡς ἐξάγω τοῦτο σαφῶς ἐκ χειρογράφου, ὅπερ ὁ κεκτημένος αὐτὸ σεβαστὸς κ. Ι.

¹ Περὶ Νικηφόρου τοῦ Χαρτοφύλακος ὄρα Βιογραφικὰς Ἀποσημειώσεις τοῦ ἐλλογίμου βιβλιοφύλακος τῆς ἱερᾶς μονῆς Πάτμου κ. Φλωρίδου δημόσιουθεσίας ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρείας τεύχ. Ε', σ. 65 κ. ε., ἐν αἷς μετέιληφε καὶ τὰς ἐπιστολάς, ὧν ἄνω μνεῖαν ποιῶμαι.

² Αὐτόθι σ. 78. Ἡ ἐπιστολὴ μετέιληπται ἐκ χειρογράφου συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Σακελλίωνος, ἐξ ἧς καὶ ἡμεῖς ὠφελήθημεν· καὶ σ. 71· ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μετετυπώθη ἐν τῷ Δελτίῳ ἐκ τῶν Ἐπιστολικῶν Τύπων Θεοφίλου τοῦ Κορυθαλέως, ταύτην δὲ καταγράψαι ὁ Σάθας ἐν τῇ Νεοελλ. Φιλ. σ. 254, ἀλλὰ μετὰ μόνης τῆς μικρᾶς διαφορᾶς τῆς ἡμερομηνίας, ἀντὶ 7 οὗτος ἔχει 17 μαρτίου. Ἀλλ' ἡ 7 μαρτίου σημειοῦται καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀλῆς τοῦ 1760, ἣν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχω, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἱερομονάχου Παμπέρεως γενομένη.

³ Τὸ περὶ Ἰουδαίων ὑπόμνημα, κατὰ Σάθαν (Νεοελλ. Φιλ. σ. 210) ἐξεδόθη ἐλληνοπρωσιστὶ ἐν Λεοπόλει τῷ 1739.

Σακελλίων ὁ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα χάριν τῆς ἐπιστήμης προφρόνως προτιθέμενος παρέσχε μοι πρὸς μελέτην καὶ ὑπερπεριέχει ἀνεκδότους ἐπιστολάς τοῦ Πηγά καὶ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν, ἐν αἷς καὶ τοῦ ἡμετέρου Μαξίμου. Ἡ εἰς τὴν δημώδη γλώσσαν παράφρασις αὕτη ἢ τῷ Μαξίμῳ ὀφειλομένη κατέχει τοῦ κώδικος τούτου (μέγα ὄγδοον) τὰς ἀπὸ 317-398 σελίδας, φαίνεται δὲ ἐν τέλει κολοβή. Ἐπιγέγραπται «εἰς τὸ κατὰ Ἰουδαίων τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Μελετίου μετάφρασις εἰς κοινήν γλῶσσαν ἀπὸ τῆν ἑλληνικήν». Ἀρχεται οὕτω «εἰς εὐαγγέλιον (ἀδελφοί) ὅπου ὀρέγεσθε νὰ μάθητε εἰς τὴν ἑλληνικήν γλῶσσαν ὅσα συνεγράψαμεν πρὸς ἐκεῖνους τοὺς σοφοὺς κατὰ Ἰουδαίων», τελευτᾷ δὲ «Καὶ ὅσας λέγομεν τὴν φωνὴν ὅπου τὴν ἰξεύρετε καλά· ἐπιστρέψατε Ἰσραὴλ πρὸς τὴν γλυκειὰν λέξιν τοῦ ἀνατείλαντος ἡστροῦ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ θραύσαντος τοὺς ἀρχηγοὺς Μωάβ· μὴ δώσῃς ἄλλον τοῦ δόξαν σου, καὶ ξένου ἔθνος τὰ συμπεροντά σου· δὲν εἶναι τίποτε φθόνος· δὲν εἶναι τινὰς ὅπου ὅσας ἐμποδίζει νὰ φιλιωθῆτε μὲ τὸν Χριστόν. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἕτοιμος, ἀνακαλεῖ καὶ κράζει ἐκεῖνους».

Πρὸ τῆς παραφράσεως ταύτης ὁ Μαξίμος ἰδίᾳ χειρὶ προλογίζει· ὁ πρόλογος αὐτοῦ κατέχει τὰς ἀπὸ 313-317 σελ. τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρογράφου. Τοῦτον παρατίθημι ἐνταῦθα ἀποβλέπων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἀφ' οὗ ἄλλως οὐκ ἔστι μακρὸς, μανθάνομεν δὲ τίνι γλώσσει καὶ τίνι τρόπῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἠρμήνευον καὶ ἐξηγοῦντο τὴν ἀρχαίαν ἑλληνίδα φωνήν¹.

«Πρὸς ἐκεῖνους ὅπου ἔχουν νὰ τύχουν τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ μακαρίτου κυρίου Μελετίου ὅπου ἔκαμεν κατὰ Ἰουδαίων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὶν νὰ γενῆ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

» Ἐνα εἶναι καὶ τοῦτο ἀπὸ τὰ λοιπὰ συγγράμματα, διότι πολλὰ ἔκαμεν ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος καὶ περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὑποθέσεων κατὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἄλλοτριῶν τῆς ὀρθῆς πίστεως, τοῦ μακαριωτάτου καὶ σωφιστάτου (sic) πατρὸς ἡμῶν κυροῦ Μελετίου, τὸ ὅποιον τὸ ὀνομάζει ἐκεῖνος «Ἀπολογία ὑπὲρ τῆς χριστιανῶν Εὐσεβείας» καὶ τὸ συνέγραψε πρῶτον μὲν λατινικᾶ πρὸς κάποιους σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων καθὼς τὸ σημειώνει καὶ αὐτός του εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος καὶ εἰς τὸ τέλος, ἔπειτα δὲ καὶ ἑλληνικᾶ μὲ τὸ νὰ τὸν παρεκαλέσαν τινὲς τῶν φιλοχριστῶν καὶ εὐσεβῶν χριστιανῶν τοῦ Γα-

¹ Ὁ Σάβας ἐν τῷ Β' Τ. τῆς Νεοελλ. Φιλ. παρατίθησι χάριν τῆς γλώσσης τὸ προοίμιον τοῦ κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν παπιστῶν ἐγχειριδίου τοῦ Μαξίμου (σ. 48-49).

λατᾶ καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο τὸ σύγγραμμα μισεσέωντας τότε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ τίμιος καὶ εὐγενὴς ἀρχὼν κύριος Ἐμμανουήλος ὁ ἐπονομαζόμενος Μαντζαπέττας ἀπὸ τῆς Κρήτης εἰς τὰ μέρη τῆς Λακείας ἐπαρεκάλεσε πολὺ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον Μελέτιον πρῶτον μὲν εἰς τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὅπου τὸ συνέγραψε διὰ τὴν κοινήν ὠφέλειαν τῶν πολλῶν, διότι ὅλη ἡ σπουδὴ τοῦ μακαρίτου ἐκεῖνου δὲν ἦτον παρὰ νὰ κάμνῃ πράγματα κοινωφελῆ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοῦτο ἐκαταδαπάνη τὴν ζωὴν του κατακαίμενος διὰ τοὺς πολλοὺς περισσώτερον, παρὰ διὰ τοῦ λόγου του. Ἐπειτα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ διαληφθέντος Ἐμμανουήλου ὅπου εἶναι αἷτιος νὰ μεταδίδονται εἰς ὅλους τὰ καλὰ καὶ ψυχωφελῆ πράγματα κάμνωντας ἐκεῖνο ὅπου λέγει ὁ Παῦλος μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἕκαστος· διότι δὲν γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος διὰ λόγου του μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους, διὰ νὰ εἶναι συνδεδεμένος κάθε εἰς μὲ τὸν ἄλλον μὲ τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν εἶναι τινὰς τίποτε οὐδὲ δύναται νὰ σωθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ μᾶς τὴν ἀφῆκεν ὡς ἂν μίαν κληρονομίαν ἀναβαίνωντας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, σιμὰ εἰς τὰ λοιπὰ ὅλα, καὶ ὡς ἂν σφραγίδα τῶν λοιπῶν ὁλονῶν. Ἐρωσθε ἐν Χριστῷ σωτήρι φίλοι τῶν καλῶν· καὶ εἰς ὅ,τι δὲν ἔφθασεν ἡ διαγωγή μου μεταφράζωντας τὸ παρὸν σύγγραμμα, συγγνωτέ μοι· καὶ διορθώσατε ὑμεῖς κάλλιον. Ἐν Αἰγύπτῳ φχς».

Μαξίμος ἱερομόναχος καὶ ἐλάριστος.

Ὁ Μαξίμος οὗτος ἀδιστακτικῶς φρονῶ ὅτι ἐστὶν αὐτός οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Σάθα¹ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μανουὴλ φερόμενος, τούτέστι διατηρῶν τὴ τῆς βαπτίσεως ὄνομα· τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου τοῦ ἀνήκοντος τῷ κ. Ν. Τσιγαρᾶ σημειούμενον καὶ παρὰ Σάθα ὡς δὲ τοῦ Μανουήλ, ἐπίσης καὶ ἡ ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς *Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* ὑπὸ τοῦ κ. Σάθα παράθεσις τοῦ προοιμίου τοῦ κατὰ τῶν Παπιστῶν ἐγχειριδίου² τοῦ Μαξίμου, ὅπερ ἀναφέρει ἐν τῷ Α' εἰς τὸν Μανουὴλ

¹ Νεοελλ. Φιλολ. σ. 224. Πρὸς. Οἰκονόμ. περὶ τῶν Ο' Ἐμμη. τόμ. Δ', σ. 806.

² Τοῦτου ἀντίτυπον κατέχει ἡ Ἐθνικὴ ἡμῶν Βιβλιοθήκη, ἀλλὰ λείποντος τοῦ ἔξω φύλλου ἀγνωστῶ τὸν τόπον τῆς ἐκτυπώσεως (Ἰάσιον, Βουκουρέστιον;), φέρει δὲ τίτλον «Ἐγχειρίδιον συντεθέν εἰς φράσιν περὶ τὴν παρὰ τοῦ ἱεραμάνχου Μαξίμου κλ...» Ἐν τέλει τοῦ προλόγου φέρεται χρονολογία 1690 κατὰ μῆνα ἰανουαρίου (οὕτω) (προλεγμ. η', καὶ σελ. 210, εἰς ὄγδοον). Ὅρα καὶ Δημητρακοπούλου Ὁρθόδοξ. Ἑλλ. ἔδ. σ. 146.

πειθουσί με ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα ἦν τὸ τῆς βκπτίσεως αὐτοῦ (συνήθης δὲ ἦν ἡ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀντικατάστασις διὰ τοῦ Μαξίμου ἐν τῷ τῆς ἱερωσύνης βαθμῷ), ἐκτὸς ἐὰν σφάλληται ὁ κ. Σάθας καὶ συγχέει ὀνόματα· βεβαιότατον εἶνε ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος λόγιος ἀνὴρ οὐδαμῶς ἐν ταῖς γνωσταῖς μοι πηγαῖς ἐκδεδομέναις τε καὶ ἀνεκδότοις τῷ ὀνόματι Μανουὴλ ἀναφέρεται, ἀλλὰ γνωστὸς διατελεῖ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μάξιμος. Ἐπειτα τὸ αὐτὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σάθας ἀναφερομένου εἰς Μανουὴλ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Τσιγαρᾶ ἀνακοινωθέντος μοι χειρογράφου τοῦ Μαξίμου κέκτηται ἐν χειρογράφῳ ὑπ' ἀριθμ. ΤΥΒ' ἢ βιβλιοθήκῃ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Πάτμου, καθ' ἃ ἀνεκοινώσατό μοι ὁ γεγραμμένος κ. Ι. Σακελλίων ὁ εὐαρεστηθεὶς ἐκ τῆς ἐαυτοῦ Ἀνεκδότου Ἀναγραφῆς τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης νὰ μοι μεταδώσῃ τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ ἔχουσαν ὡδε.

ΤΥΒ'.

Τεῦχος εἰς φύλλον μέγα γεγραμμένον κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα κατ' ἀπομίμησιν γραφῆς τῆς ΙΒ'. φύλλα δὲ περιέχον τετρακόσια. Ἐπιγέγραπται «τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Μαξίμου ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου Ὁμιλίας εἰς τὰς κυριακὰς τῶν Εὐαγγελίων τοῦ ἔτους ἐνιαυτοῦ, πάνυ ὠφέλιμοι εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας.» Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ ὀμιλίας αὐταὶ εἰς χυδαίαν ἐκτεθειμέναι φράσιν συγκεφαλαιοῦνται εἰς ΕΑ'. Ὁ δὲ Μαξίμος οὗτος μαθητὴς ἐχρημάτισε τοῦ ἀοιδίμου καὶ σοφωτάτου ἐκείνου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ὡς ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖ ἐν τῷ Προλόγῳ τῶν Ὁμιλιῶν, ὃν ἐν Ἰωαννίνοις γέγραφε τῷ ἀχιδ' ἔτει (βλ. καὶ Δημ. Προκοπίου παρὰ Φαβρικ. Ἑλλ. Βιβλ. Τομ. ΙΑ' σ. 771).

Ἐκτὸς τούτου φίλος ἐπὶ ἐπταετίαν διατελέσας σχολάρχης τῆς ἐν Σηλυμβρία ἑλληνικῆς σχολῆς ἐπληροφόρησέ μοι ὅτι κώδιξ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου περιέχων ὀμιλίαν αὐτοῦ τριάκοντα ὀκτῶ ἀπόκειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς αὐτόθι σχολῆς ἀνκῆων πρότερον ἀρχιερεῖ ὀρθοδόξῳ.

Τῶνωτέρω εἶχον γεγραμμένα ὅτε ἐξ ἐπιστολιμαίας φιλικῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐπληροφόρηθην ὅτι τοῦ αὐτοῦ Μαξίμου δύο κώδικας χειρογράφους κέκτηται ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δράμας ἱερὰ μὲν τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσινίτζης (ἢ Εἰκοσιφοινίσσης) ὧν ὁ εἰς σπουδαιότατος καὶ περιέχων ἀγνωστον καὶ ἀξιόλογον ἔργον τοῦ Μαξίμου «λόγον στηλικευτικὸν κατὰ Διονυσίου καὶ τῶν συναποστατησάντων αὐτῷ». Τούτου τὴν ἀρχὴν δημοσιεύσει ὁ κ. Κεραμεὺς

ἐν τῷ Περιδικῷ τοῦ Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου. Εὐχῆς δ' ἔργον ἦν ἐὰν ἐδημοσιεύετο πλήρης ὁ λόγος οὗτος ὁ διασαφῶν καὶ διευκρινῶν σκοτεινότερον σημεῖον τῆς νεωτέρας ἱστορίας, καὶ περιεργότατον ἅμα τὴν ἀποστασίαν τοῦ Τρίκκης Διονυσίου, τοῦ ἀναλαβόντος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἐπαναστατικοῦ κινήματος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος¹.

Ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται ὅτι ὁ Μάξιμος μετὰ τὸ 1608 ἀπῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου, πῶ ὅμως ἀπεδήμησεν ἀγνοῶ, ἢ ὅτι διατρίψας ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἀλλαχοῦ μέχρι τοῦ 1612 ἐγκατέστη ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἐδίδασκεν ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ἐν σχολείῳ κατὰ τὸ 1613 καὶ 1614 ὡς φέρεται ἐν τῷ προλόγῳ τῶν πρώτων ἤδη ἀναγραφομένων χειρογράφων τοῦ τε κ. Τσιγαρᾶ καὶ τοῦ τῆς Πάτμου. Μέχρι τίνος ἐποχῆς διέμενεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἡπείρου, πῶ ἐγκατεβίω ἀγνοῶ, οὐδὲ τοῦ παρόντος νὰ ἐρευνησῶ, διότι ἐτέρου τόπου καὶ ἐτέρας εὐκαιρίας ἔργον. Τόσον μόνον λέγω ὅτι ὁ μακαρίτης Δημητρακόπουλος ἀναφέρει αὐτὸν τῷ 1620 ζῶντα ἐν Ἱερουσαλήμ².

Ταῦτα παρέθηκα ἐν προσαρτήματι χάριν ἄλλων τὰς τοιαύτας μελέτας ἔργον ἐχόντων καὶ ἰδίᾳ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένων, διότι ἡμεῖς, εἰ καὶ σφόδρα φιληδοῦμεν τοιαύταις ζητήσεσι καὶ ἐρευναις, ἀλλὰ δέον τούτων προτάξασθαι, δι' ὧν καὶ ἐπὶ τὴν τούτων μελέτην, τῶν καιρῶν διδόντων, ἀνέτως καὶ μετὰ παρρησίας δυνάμεθα νὰ τραπῶμεν προσφέροντες τῷ εὐανθεῖ κήπῳ τοῦ Παρνασσοῦ οὐχὶ ἀκαλήφας πλέον ἀλλ' ἰσά εἰμὴ βόδα.

¹ Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις ἀρχομένου ὀκτωβρίου 1886.

Β. Α. Μυστακίδης.

¹ Ὅρα περὶ ταύτης Σάθας Τουρκοκρ. Ἑλλάδ. σ. 215 κ.έ.

² Ὁρθόδοξ. Ἑλλ. σ. 146.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

ΤΗΣ ΕΝ ΚΟΡΣΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ¹

Οι² εξ Οιτυλίου εν Κορσική ελθόντες Έλληνες εφερον μεθ' εαυτων ενα Επισκοπον, τον Παρθενιον Καλκανδην, Ιερεις, Ιερομοναχους του ταγματος του Αγίου Βασιλείου και Δοκιμους. Κατα την μαρτυριαν δε του μεταξυ αποικων Έλληνων και γενουσησιακης Δημοκρατίας ανταλλαγεντος συμφωνητικου εγγραφου, μετα τον θανατον του Παρθενιου Καλκανδη, οι Έλληνες δέν ειχον το δικαιωμα να τον αντικαταστησουν. Μετα τον θανατον λοιπον αυτου, οι ελληνες Κληρικοι εξελεγον ενα εκ των υπαρχοντων ιερέων ως αρχηγον των, εις τον οποιον εδιδον τον τιτλον του Πρωτοπαπα, η Προεστωτος.

Κατα τα συμπεφωνημενα, ο ελληνικος ουτος Κληρος ωφειλε να υποταχθη εις την δεσποτεϊαν του Ποντιφηκος της Ρωμης· αλλ' η υποσχεσις και αναγκη αυτη ητο δια την μεταγενεστεραν γενεαν του Κληρου. Οι εξ Ελλάδος ελθόντες Κληρικοι ουτοι εξηκολουθησαν να διατηρωσι το Ορθοδοξον δογμα των και την εν γενει λατρειαν των πατερων των. Οποτε δε ο Επισκοπος των απεθανε και ο αριθμος αυτων ηλαττουτο εκ του χρονου, τοτε βεβαιως ηλθον εις συναφειαν με τον λατινικον Κληρον. Κατα πασαν δε πιθανοτητα πρωτος λατινός Αρχιερευς ελθων εις Παομιαν, ειναι ο Επισκοπος της Σαγωνας, Ιωάννης Δομινικος Καβαριαριος, ο οποιος τω 1715 υπεχρεωσε τους ιερεις της Παομιας να κρατησωσι τακτικα ληξιαρχικα βιβλια. Επειτα δε, αφου ο τελευταιος των ιερων απεθανεν, επρεπεν ο λατινός Αρχιερευς να χειροτονησθη αλλους.

Η εκπαιδευσις του Κληρου παρα τοις Έλλησι τουτοις βεβαιως εγινετο ως και παρα τοις εν Ανατολη. Εις ιερευς παρεσκευαζε τον

¹ Αποσπασμα εκ της «Ιστοριας της εν Κορσική ελληνικης αποικιας» εκδοθησομένη προσεχώς. Διο παρακαλειται ο αναγνωστης ινα λαβη υπ' οφιν οτι μερη τινα του αρθρου τουτου σχετιζονται με το ολον Πονημα, ων εξηγησεις δεν δυναται να δοθωσιν ενταυθα.

² Το άρθρον του έλλογιμου κ. Ν. Β. Φάρδου καταχωρίζεται άνευ πνευματων και τόνων κατά παράκλησιν αυτού, παραδόξως επιμένοντος εις το δύσχηστον τουτο σύστημα. (Σημείωσις της Έπιτροπείας του περιδικου).

συναδελφον και διαδοχον του: τον εδιδασκεν αναγνωσιν και γραφην· τον εμανθανε να ψαλλη και να υπηρετη εν τη Εκκλησια· τον εδιδασκε το τυπικον των Ακολουθιων και την Λειτουργικην και κατοπιν μια ευχη του Αρχιερωσ τον μετετρεπεν εις ιερεα. Εκ τουτων επετακι οτι ο προπαρασκευαστης ιερευς ενεφυτευεν εις τον μαθητην του τα θρησκευτικα του αισθηματα και τας πεποιθησεις του.

Το συστημα τουτο της εκπαιδευσεως του ελληνικου τουτου Κληρου εξηκολουθησε σχεδον μεχρι των αρχων του παροντος αιωνος, οποτε η Προπαγανδα της Ρωμης αγελαβε την εκπαιδευσιν και ανατροφην των ιερων της ελληνικης ταυτης αποικιας. Εκ του συστηματος δε τουτου της εκπαιδευσεως του Κληρου εξαγεται οτι οι εν Κορσική αποικοι Έλληνες μετα του Κληρου των, αν και υποτεταγμενοι εις την Αυλην της Ρωμης, εξηκολούθησκν να ηνκει καθαρωσ και κατ' ουσιαν Ορθοδοξοι μεχρι του τελουσ του παρελθοντος αιωνος. Λεγω δε μεχρι του τελουσ του παρελθοντος αιωνος, οσον αφορα το συνολον της αποικιας. Εαν ομως θελησωμεν να ερευνησωμεν τας πεποιθησεις των ανθρωπων κατ' άτομα, βεβαιωσ ακομη και σημερον υπαρχουσι πολλοι Έλληνες εν Καρυαις, οτινιες δυσανασχετως φερουσι το ονομα του Παπα.... Δυστυχωσ ομως, ελευθερια συνειδησεωσ εν τη Δυτικη Εκκλησια δεν υπαρχει!

Τοιουτοι ησαν οι ιερεις, — και κατα συνεπειαν η ελληνικη αυτη αποικια· διοτι ο ιερευς ειναι κυριός της συνειδησεωσ των απαιδευτων ανθρωπων — πριν η αρχισωσι να εκπαιδευωνται εν τη Προπαγανδα της Ρωμης. Αφ' οτου ομως νεοι Καρυαται αποστελλονται εις Ρωμην, ινα ποιησωνται εκει τας ιερατικασ σπουδασ των, εκτοτε η ελληνικη παραδοσις και θρησκεια ηρχισε να εκλειπη εκ της ελληνικης ταυτης αποικιας. Παν ελληνικον φρονημα και αισθημα εξαλειφεται και η ελληνικωτατη αυτη αποικια, ολιγον κατ' ολιγον, ηρχισε να λαμβανη την τυχην αλλων τοιουτων αποικων, εγκατασταθεισων, μετα την αλωσιν της Κωνσταντινουπολεωσ, εις διαφορα μερη της κατω Ιταλιας και εν Σικελια.

Οι αρχαιοι ιερεις της αποικιας ταυτης ειχον γλωσσαν μητρικην την ελληνικην των γλωσσαν: εδιδασκον την ιεραν Κατηχησιν ελληνιστι, ωμιλουν επ' Εκκλησιας ελληνιστι και συνδιελεγοντο με το ποιμνιον των ελληνιστι. Οι σημερινοι ιερεις υπαγουν εις την Ρωμην δια να λαβουν τα ιερα φωτα, και αφινουν εκει την ιεραν ελληνικην των γλωσσαν. Επιστρεφοντες δ' εις Καρυαα, φθανουσιν εκει με ολα τα προτερηματα των φραγκοπαπαδων: Ελληνικην γλωσσαν, γρυ·

ύβρεις κατά της Ορθοδόξου Εκκλησίας. οσας θέλετε· υποκρησιαν, οσην η Προπαγανδα τους διδάσκει. Τιοιούτοι είναι οι εκτοτε ιερείς της ελληνικής ταύτης αποικίας!

Εκ των ληξιαρχικών βιβλίων του δημαρχείου προσεπαθήσα να συντάξω γενικόν κατάλογον των ιερών της αποικίας ταύτης, αλλά τούτο μοι υπήρξεν αδύνατον. Εν τούτοις, η εργασία αυτή μ' έκαμε να μάθω χαρακτηριστικά τινά των Κληρικών τούτων: Πολλοί εξ αυτών είναι κακογραφοί και ανορθογραφοί· ουδείς δ' εξ αυτών γνωρίζει γραμματικήν. Σχεδόν ολοι φερούσι τον τίτλον του, *Στεφανοπουλος*. Οι πλειστοί εξ αυτών είναι εγγαμοί μέχρι του 1817. Υπήρξαν δ' ιερείς εν ενεργεία τάυτοχρονως πάντοτε περισσότεροί των δυο: τεσσαρες, πεντε και εστινοτε περισσότεροι.

Οι ιερείς ουτοι βεβαίως δεν ηδυναντο να ζώσιν εκ των εισοδημάτων της ενορίας των: Επέται λοιπον εκ τούτου οτι και ουτοι ειργάζοντο, ως και οι λοιποί χωρικοί, εις τους αγρούς. Πραγματι δε, η αναμνησις διεσώθη μέχρι σημερον του οτι οι τότε ιερείς ωργονον οι ίδιοι τους αγρούς των και εκαλλιεργουν τας αμπελους των.

Οι ιερείς εφερον μακράν κομήν και γενειάδα, και ησαν ενδεδυμενοι ως και οι εν Ανατολή Ορθοδοξοί ιερείς.

Μεχρι του 1817 φθάνουν τα ληξιαρχικά ταύτα βιβλία, και σχεδόν μέχρι της εποχής ταύτης φθάνει και η ελληνική Ορθοδοξος παράδοσις παρά τοις Έλλησι τούτοις ιερευσιν. Οι κατά την εποχήν ταύτην ιερουργούντες ιερείς είναι ο παπα-Ιωάννης Βλαχάκης και ο παπα-Ηλίας Παπαδάκης. Τούτων, ο μεν παπα-Βλαχάκης, Έλλην ιερεύς, απήλθεν εις Λιβουρνόν το 1818, οπου απεθάνεν.

Ο δε παπα-Ηλίας Παπαδάκης, Λατινός ιερεύς, ελληνικής όμως καταγωγής, διετέλεσεν ιερεύς της εν Καρυαίς λατινικής ενορίας μέχρι του 1854, οποτε απεθάνεν εις ηλικίαν 88 ετών. Ο ιερεύς ουτός, νεός ετι ών, μετέβη εις Αιξ της Προβιγγίας, οπου διηκούσε θεολογικά μαθηματα. Συγχρονως δε, ηρνήθη την ελληνικήν του θρησκείαν και ησπασθη την λατινικήν. Φανατικός δ' εν τη νεα του ταύτη θρησκεία, επεστρέψεν εις την πατρίδα του, ως Λατινός ιερεύς, επι τφ σκοπώ να εκλατινιση όλους τους συμπατριώτας του. Τον σκοπον του τούτον διηκούλυνεν η κατά την εποχήν εκείνην παρακμή των Έλλήνων ιερών. Πραγματι δε, εσύστησεν ιδιαίτεραν ενορίαν λατινικήν, πιθανως μέχρι τότε μη υπάρχουσαν· ηρχισε να λειτουργη λατινιστι, και πρώτα θυματα της κακοφροσύνης του αρνησιθρησκου τούτου επέσαν οι πλησιεστεροί των συγγενών του. Κατώρθωσε δε μετα

ταύτα να εκλατινιση και άλλους ουκ ολίγους Έλληνας. Σποπος της Δυτικής Εκκλησίας είναι πάντοτε να εκλατινιση ολοτελως την ελληνικήν ταύτην αποικίαν. Πιθανώτατα λοιπον, πρώτος αποστολος της ιερωτάτης ταύτης αποστολής υπήρξεν ο εντιμοτατος ουτός παπα-Ηλίας Παπαδάκης, του οποιου το ονομα, εις ανταμειβήν, εμεινεν εκφρασις καταρας παρά τοις Έλλησι Καρυαταίς.

Τον παπα-Ι. Βλαχάκην αναχωρούντα, διεδεχθη εν τη ελληνική Εκκλησία των Καρυών ο παπα-Ηλίας Σουγλής, οστις εξηκολούθησε να ηναι ιερεύς της αποικίας ταύτης μέχρι του 1822, οποτε απεθάνεν,

Μετα τον θάνατον του τελευταίου τούτου των Έλλήνων ιερών, η ελληνική αυτή αποικία εμεινε χωρίς ιερεα. Η εποχή αυτή υπήρξε κρισιμωτάτη δια τους Έλληνας. Συνειθισμενοι να εχώσι ουχι μονον ένα, αλλά πολλους ιερείς, τώρα ευρεθήσαν χωρίς ιερεα. . . Και όμως ο χριστιανός οικογενειάρχης έχει αναγκήν ιερεως σχεδόν καθεκάστην. Τι να κάμουν; — Απετάθησαν εις τον Αρχιερεα των. Ο Αρχιερεύς τοις ειπεν, οτι Έλληνα ιερεα δεν είχε να τοις πέμψη. Λατινους ιερείς, αν ηθελον, είχε πολλους. . . Οι ορθοδοξως ανατραφέντες ουτοι απογονοί των Μανιατών προτιμήσαν, εν τη απέλπισία των, να μείνωσι χωρίς ιερεα, παρά να λάβωσι τα Αγία Μυστήρια απο τας χείρας ενός φραγκοπαπα.

Η διηγησις των καθεκάστα της εποχής ταύτης είναι συγκινητικωτάτη: Την Κυριακήν το πρώϊ, αντι Λειτουργίας, εκαστος ελεγεν εν «*Πατερ ημών*», εκάμνε τον σταυρον του και απηρχετο εις τας ενασχολήσεις του. Και όμως εν τη λατινική Εκκλησία, μετα φανών και λαμπαδών, εψάλλετο η λατινική λειτουργία. Ουδεμία Ακολουθία των Μυστηριών ετελείτο δια τους Έλληνας. Οταν απεθνήσκε τις, οι λαϊκοί τον ελαμβάνον εκ της οικίας του και ψάλλοντες τὸ «*Ελεησον με ο Θεος*», τον εφερον εις την Εκκλησίαν. Εκει, εκαστος κατ' ιδίαν, ηυχετο υπερ αυτου και κατοπιν οι ίδιοι λαϊκοί, και παλιν με το «*Ελεησον με ο Θεος*», τον εφερον εις το νεκροτάφειον και εθαπτον. Υφίσταντο ολας τας ταλαιπωρίας καρτερικωτάτα· αλλά φραγκοί να γίνουν δεν ηθελον.

Η ελεεινή αυτή καταστασις διηρκεσε μέχρι του 1829, οποτε η θεία Πρόνοια, ανελπιστως, εριψεν επι των ακτών της Κορσικής ένα Έλληνα Ορθοδοξόν ιερεα, τον Αρχιμανδριτήν Ιωσήφ Βουραν, εκ Χίου καταγομενον. Ο ιερεύς ουτός, ελθών εις Καρυας, ηθελήσεν ευθυσ εξ αρχής ν' αναλάβη καθήκοντα ιερεως παρά τοις Έλλησιν· αλλ' η Δυτική Εκκλησία δεν το τφ επέτρεψεν. Εδεδησε λοιπον να μεταβη εις

Αιακκίον, και εκεί, μετα πολλου κοπου, να λαβη την αδειαν του ιερουργειν.

Ο ιερεύς ουτος, του οποίου η παρουσία εματαιονε τα σχεδια της Δυτικης Εκκλησίας, υπηρξεν αντικειμενον οργης και αγανακτησεως παρα τω Δυτικω Κληρω της Κορσικης. Υπεστη πολλα Αλλα, μιαν νυκτα, ενφ εκοιματο, εις πυροβολισμος ηκουσθη εμπροσθεν του παραθυρου του κοιτωνος του: η σφαιρα διετρυπησε το παραθυρον, και, διελθουσα ανωθεν της κεφαλης του, εισηλθεν εντος του απεναντι τοιχου Ο ταλαιπωρος ξενος, εις εκδικησιν, μιαν μονην καταραν εξεφρασεν επ' Εκκλησίας κατα του πυροβολησαντος.

Ο ιερεύς ουτος, ζησας μεχρι του 1854, ως πατηρ εν τω μεσω της ελληνικης ταυτης αποικιας, πολλαχως ωφελησεν αυτην: πλην των θρησκευτικων καθηκοντων του ιερεως, ανελαβε και τα καθηκοντα διδασκαλου, διδασκων τα παιδια την ελληνικην γλωσσαν. Ολοι σχεδον οι σημερινοι γεροντες, παρα τοις οποιοις σωζονται ακμαια τα ελληνικα αισθηματα, ζωσα η ελληνικη γλωσσα και αγνη η πιστις της Ανατολικης Ορθοδοξου Εκκλησίας, εινα μαθηται του μακαριτου παπα-Ιωσηφ Βουρα. Υπο παντων δε των Καρυατων το ονομα του αναφερεται με ευλογιας και εκφρασεις βαθειας ευγνωμοσυνης.

Ηδη, προ του θανατου του, τον διεδεχθη ο μαθητης του και κατοπιν μαθητης της Προπαγανδας, παπα-Μιχαηλης Μεδουριος. Ο ιερεύς ουτος εφανη λιαν αχαριστος προς τον αρχαιον διδασκαλον του. Αμα επεστρεψεν εκ Ρωμης εις Καρυας, κατωρθωσεν ινα του αρπαση την θεσιν του και, κατα συνεπειαν, τα μεσα της συντηρησεως του. Το δυσυχημα τουτο επεσπευσε τον θανατον του σεβασμιου εκεινου ιερεως.

Ενω δε διετελει ιερεύς ο προρρηθεις παπα-Μ. Μεδουριος, ετερος τις τελειοφοιτος της Προπαγανδας νεαρος ιερεύς, ο παπα-Στεφανος Ραγγατσακης, εφθασεν εκ Ρωμης οπως διαταραξη την ησυχιαν του. Ο τελευταιος ουτος κατωρθωσε δια ραδιουργιας οπως λαβη την θεσιν του πρωτου. Ο παπα-Μ. Μεδουριος, εν τη απελπισια του, καμνει εκκλησιν εις τον ελληνικον λαον των Καρυων. Την ημεραν λοιπον των Χριστουγεννων του 1865, μετα την θειαν λειτουργιαν, διευθυνη βραχειαν προσφωνησιν εις τον λαον και, με δακρυα εις τους οφθαλμους, παρακαλει τους χριστιανους Ελληνες να σπευσωσιν εις βοηθειαν του. Ο τροπος της παροτρυνσεως υπηρξε μεθοδικωτατος και η ωρα καταλληλος. Ευθυς λοιπον μετα ταυτα οι Ελληνες κοπτουσι το σχοινιον του κωδωνος της Εκκλησίας, κλειουσιν αυτην και λαμβανουσιν εις την κατοχην των τα κλειδια. Αι πολιτικαι και εκκλησιαστι-

και αρχαι του Αιακκίου διατασσουν, αλλ' οι Ελληνες δεν υπακουουσιν. Η καταστασις αυτη διηρκεσεν ημερας τινας, αλλ' επι τελους, οι μεν πρωταιτιοι του πραξικοπηματος εκληθησαν ενωπιον του κακουργοδικειου, ο δε παπα-Στ. Ραγγατσακης ανελαβε τα καθηκοντα του Ελληνος ιερεως εν Καρυαις.

Συνεπεια δε τουτων, ολον το χωριον διηρηθη εις δυο στρατοπεδα: ολους τους Ελληνες αφ' ενος και την οικογενειαν του παπα-Στ. Ραγγατσακη αφ' ετερου. Η Εκκλησια των ηνοιγετο, αλλ' ουδεις εκκλησιαζετο. Υπο την επιρροϊαν λοιπον του πεισματος τουτου, η μεγαλη μερις των Ελληνων απεταθη εις την Ελληνικην Ορθοδοξον Εκκλησιαν της Μασσαλιας, παρα της οποιας εξητησεν Ελληνα ορθοδοξον ιερα.

Η Ορθοδοξος Εκκλησια της Μασσαλιας, συνεννοηθεισα μετα της Ιερας Συνόδου των Αθηνων, απεστειλε τον Αρχιμανδριτην Βερσην οπως εξεταση την υποθεσιν ταυτην επιτοπιως, ο οποίος εφθασεν εις Καρυας το Μεγα Σαββατον του 1866. Ο κληρικος ουτος εσταθη εν Καρυαις τρεις ημερας. Ετελεσε δε την λειτουργιαν του Πασχα, εβαπτισε παιδια τινα και εστεφανωσε μερικους Ελληνες. Αναχωρων δε συνεβουλευσε τους αποικους τουτους Ελληνες να μενωσιν υπο την κυριαρχιαν του Παπα, ως και προτερον.

Αι πολιτικαι και εκκλησιαστικαι αρχαι του Αιακκίου, οπως εξομαλυνωσι την δυσχερειαν ταυτην, κατωρθωσαν, εντος του αυτου ετους, οπως ιδρυσωσι μιαν θεσιν Ελληνος διδασκαλου, υπο της γαλλικης Κυβερνησεως συντηρουμενην, ητις εδοθη εις τον παπα-Μ. Μεδουριον. Το δ' επισιν ετος, η Αυλη της Ρωμης, βλεπουσα οτι ο παπα-Στ. Ραγγατσακης δεν επροκοπτεν εν Καρυαις, τον ανεκαλεσεν εις Ρωμην, χειροτονησασα αυτον Αρχιεπισκοπον *in partibus*.

Τουτον αναχωρησαντα διεδεχθη εν τη Εκκλησια των Καρυων μεχρι του 1878 ο παπα-Νικολαος Φραγκος, Ελλην Ουνιατης της Σικελιας. Και τουτου δ' αναχωρησαντος, ηλθεν εις την θεσιν του ο παπα-Δημητριάδης εκ Κωνσταντινουπολεως, οστις εμεινεν εν Καρυαις, μολις δυο ετη.

Μετα δε την αναχωρησιν και τουτου, η μεν θεσις του ιερεως εδοθη και παλιν εις τον προρρηθεντα παπα-Μ. Μεδουριον, η δε θεσις του Ελληνος διδασκαλου εις τινα Πιερρον Γαγγατσακην.

Ηδη δε, προβεβηκοτα την ηλικιαν, τον παπα-Μ. Μεδουριον, απο του 1885, διεδεχθη εις την Εκκλησιαν ο νεαρος παπα-Καισαρ Κοτις, μαθητης και ουτος της Προπαγανδας.

Κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου, ἀναγομένης εἰς ὕψος 106,4 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου, Ὀκτωβρίου καὶ Νοεμβρίου ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Σεπτέμβριος

Μέση βαρομετρ. θλιψίς..... 753,23

Θερμόμετρον Κ.

Μέση θερμοκρασία..... 23,51

μεγίστη »..... 32,9 (τὴν 6ην)

ἐλαχίστη »..... 15,7 (τὴν 29ην)

Υγρόμετρον

Μέση ὑγρασία..... 50,57

μεγίστη »..... 90,0 (τὴν 25ην)

ἐλαχίστη »..... 23,0 (τὴν 10ην)

Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν..... 1,5

Ἡμέραι βροχῆς 1 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 0,0 χ.μ. ὡς μὴ μετρητὸν ἔνεκα τοῦ ἐλαχίστου αὐτοῦ ποσοῦ), ἀστραπῶν 1.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ.

Ὀκτώβριος

Μέση βαρομετρ. θλιψίς..... 755,20

Θερμόμετρον

Μέση θερμοκρασία..... 19,02

μεγίστη »..... 30,4 (τὴν 21ην)

ἐλαχίστη »..... 8,9 (τὴν 30ην)

Υγρόμετρον

Μέση ὑγρασία..... 66,2

μεγίστη »..... 94 (τὴν 12ην)

ἐλαχίστη »..... 34 (τὴν 16ην)

Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν..... 2,9

Ἡμέραι βροχῆς 5 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 10,7 χ.μ.) ἀστραπῶν 1, ἱριδος 1.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ.

Νοέμβριος

Μέση βαρομετρ. θλιψίς..... 753,23

Θερμόμετρον

Μέση θερμοκρασία..... 14,23

μεγίστη »..... 23,0 (τὴν 15ην)

ἐλαχίστη »..... 6,4 (τὴν 30ην)

Υγρόμετρον

Μέση ὑγρασία..... 74,0

μεγίστη »..... 90 (τὴν 8ην)

ἐλαχίστη »..... 44 (τὴν 1ην)

Μέση κάλυψις διὰ νεφῶν..... 4,5.

Ἡμέραι βροχῆς 10, δρόσου 6 (ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος 35,1χ.μ.), ἀστραπῶν 4, βροντῶν 3, ἱριδος 3.

Ἄνεμοι ἐπεκράτησαν ΒΑ καὶ ΝΑ.

Συγκρίνοντες τὰ ἐξαγόμενα τῶν φθινοπωρινῶν τούτων μηνῶν πρὸς τὰ κανονικὰ μέσα, ἐξαγομὲν ὅτι ἡ θερμοκρασία αὐτῶν ἦτο κανονικωτάτη ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐπίσης καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐπικρατήσαντας ἀνέμους. Μόνος ὁ Νοέμβριος ἦτο ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ποσότητος τοῦ καταπεσόντος ὕδατος, ἦττον ἀνομβρος. Ἀξιοπαρατήρητος ἦτο κατ' αὐτὸν τὸν μῆνα καὶ ἡ συχνὴ πνοὴ ΝΑ ἀνέμων, οἵτινες δὲν εἶναι λίαν συνήθεις διὰ τὰς Ἀθήνας.

Δ. Κ. Κοκκίδης.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Παρεμβλήματα Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως.

Ὁ κ. Σ. Π. Βάσης ἀνεκοινώσατο τὰδε ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου τοῦ φιλολογικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

«Ὡσπερ ἀπάντων τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων οὕτω καὶ τῆς Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασέως ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας τὸ παραδεδομένον κείμενον βρίθκει ἐπεισάκτων λέξεων ἢ φράσεων, αἵτινες προσγεγραμμέναι κατ' ἀρχὰς τῷ κειμένῳ ὑπὸ διορθωτοῦ ἢ ἐρμηνευτοῦ παρελήφθησαν εἰς αὐτὸ ὑπὸ τῶν ὕστερον ἀντιγραφῶν. Τοιαῦτα παρεμβλήματα πολλὰ μὲν εἰσὶν ἤδη ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν περιγεγραμμένα, πολλὰ δὲ ἐν κριτικαῖς λογίῳ ἀνδρῶν διατριβαῖς καταδεδειγμένα.

Ἄλλ' ὅμως οὐκ ὀλίγα ὑπολείπονται ὑπὸ τῶν ἀκρι τοῦδε περὶ τὸν Διονύσιον ἠσυχολημένων φιλολόγων παρεωραμένα, τούτων δὲ ἐν τοῖς τριῖσι πρώτοις βιβλίοις τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτα εἰσὶ τὰδε.

A, XXVI (σελ. 41, στιχ. 14 τῆς παρὰ Teubner ἐκδόσεως K. Jacoby) μάλιστα XXVII (42, 21) γῆ LI (81, 20) ἔχοντες (τὸ δὲ συννεπισπόμενοι καλῶς ἔχει) LVI (90, 25) ἔσεισθαι LIX (96, 5) μνήμα... τὴν πόλιν LXV (106, 5) χρήματος (τῷ δὲ τῶν ἀντιγράφων ἐν ἀπόρῳ προσθετέον ἀπλῶς τὸ ὑπογεγραμμένον ἰῶτα). LXVIII (110, 3) ποιητής B, VII, (164, 20) τοιάδε τις ἦν XVI (176, 16) ἐλάττους XXVIII (195, 6) ἀν XXXV (204, 6) ἐσώθησαν XLVII (220, 19) οὐς (μικρῷ δὲ πρόσθεν γρ. Οὐρ ἀντὶ Οὐρ) αὐτ. (221, 17. 18) φησὶν καὶ οἴεται τε (ὁ δὲ TE ἐν τῷ παλαιότερον τε λέγων ἔχει ὀρθῶς) L (225, 13) ταῖς εὐχαῖς (γραπτέον δὲ ὑπακούσασαν ἀντὶ ὑπακούσαι καὶ φΕΥγούσαν ἀντὶ φΥγούσαν). LXIX (253, 19) τεκμηρίων καὶ μαρτυριῶν Γ, XXI (309, 17) τοῦ XXII (314, 2) τὸ χωρίον XXIII (221, 2) ὅσοις αὐτ. (322, 6) τὸν παρόντα. XXXI (337, 21) χρήματα. XXXV (345, 13) ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου (ὑποκαίμ. τοῦ ἐκλιπεῖν εἶναι τὸν Τύλλορ) LVII (378, 18) τινός LXVIII (393, 2) Φράτρας (τὸ δὲ φράτρα ἔχει κάλλιστα) LXX (396, 19) ἦν».

Ἐδήλωσε δὲ ὁ λέγων καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ παρεμβλήτους τὰς ἀνωτέρω καταλελεγεμένας λέξεις καὶ φράσεις.

Πήλινα ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας συμπλέγματα.

Ὁ κ. Θ. Σοφούλης ἐπέδειξεν ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ Ἀρχαιολογ. τμήματος τοῦ Συλλόγου δύο ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας προερχόμενα πήλινα συμπλέγματα πλειόνων μορφῶν ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἔργων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν γνησιότητα ἠμφισβήτησεν, ὡς γνωστόν, ὁ Ῥαϊνάχ· ἀφορμὴν δὲ ἐκ τούτων λαβὼν ἔδωκε νύξεις τινὰς καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ λόγοι, οὓς προφορᾶζονται οἱ ἀρνούμενοι τὸ γνήσιον τῶν ἔργων τούτων, ὅτι δηλ. τοιαῦτα ἔργα δὲν εὐρέθησαν ἐν ἄλλῃ τινὶ τῶν χωρῶν, ἐξ ὧν συνήθως τὰ πήλινα ἀγαλμάτια προέρχονται, καὶ ὅτι αἱ τούτων παραστάσεις δὲν ἔχουσι τὸ σύνθημα καὶ κοινόν, οἱ λόγοι οὗτοι μόνοι, νομίζει ὁ κ. Σοφούλης, δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν τὴν ἀποδεικνύουσαν τι σπουδαιότερα δὲ γνωρίσματα εἶνε αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας καὶ αἱ παραστάσεις τῶν ἔργων. Περὶ τῶν ἐπιδειχθέντων ἐν τῷ τμήματι συμπλεγμάτων εἶπεν ὅτι

Ἐν τῇ ἐν τῷ Δ' τεύχει τοῦ «Παρνασσού» καταχωρισθείσῃ ἀνακοινώσει τοῦ κ. Σ. Βάση ἐν σελ. 200, στιχ. 6 μετὰ τὸ «LVI (90, 25) ἔσεισθαι» παρελείφθησαν τὰδε: «γραπτέον δέ: ἀρχῆς μεγίστης καὶ ... ἐκμηκυνθσομένης».

δὲν ὑπάρχει ἀφορμὴ εὐλογος ἀναγκάζουσα ἡμᾶς νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὴν γνησιότητα ταύτην· ὑπὲρ ταύτης δὲ μᾶλλον μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὴ ἡ ὀξειδωσις τῶν θραυσμάτων· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅσα αὐτὸς εἶδεν ἐν Ἀθήναις ἐν ἰδιωτικῇ τινι συλλογῇ, ὡμολόγησεν ὅτι οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψῃ τεκμήρια τῆς μὴ γνησιότητος· διέκρινε μᾶλλον ὠρισμένα τινὰ συστήματα τῆς τάξεως ταύτης τῶν πηλίνων συμπλεγμάτων ἔχοντα ἐνότητα τρόπου ἐργασίας καὶ παραστάσεως. Ἐπέσχε δὲ νὰ ἐξεγέγκῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος σαφῆ καὶ ὠρισμένην κρίσιν περὶ ὅλης τῆς τάξεως ἀρκούμενος εἰς πρόχειρον μόνον ἀνακοίνωσιν, ἐπιφυλάσσεται ὅμως νὰ πραγματευθῇ ἐκτενέστερον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἐὰν ἄννηθῃ πρότερον νὰ ἐπισκοπήσῃ τὰς χώρας, ἐξ οὗ κατὰ τὴν συνήθη μαρτυρίαν προέρχονται τὰ ἔργα ταῦτα. Τὸ ἐπέχειν καὶ ἐνδοιάζειν περὶ παντὸς ζητήματος ὄχι μόνον ἐπιτρέπεται, ἀλλ' εἶνε καὶ καθήκον ἐπιστημονικόν, ἡ σπουδὴ ὅμως, μεθ' ἧς καταδικάζουσιν οἱ πολλοὶ πᾶν νέον παρουσιαζόμενον παράδειγμα τῆς τάξεως ταύτης, παραβλάπτει καὶ κωλύει τὴν ἐξέυρεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

Περίεργοι λέξεις ἐκ Χίου.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης πρὸ πολλοῦ καταγινόμενος νὰ συλλέξῃ τὴν ἐν Χίῳ λαλουμένην τῶν χωρίων γλῶσσαν, καὶ τὰ ἐν τοῖς χοροῖς ἀδόμενα ἄσματα, εἶπε κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν τοῦ Φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου, ὅτι πολλαὶ λέξεις μέχρι τοῦδε ἐλληνικώταται δὲν κατεχωρίσθησαν ἐν τοῖς λεξικοῖς. Μέχρι τοῦδε ἐγινώσκοντο ὁ *χωρομάχος*, ὁ *θαλασσομάχος* καὶ *πυρομάχος*. Ἀνεκάλυψε δὲ ἑτέρας συγγενεῖς λέξεις· εἶναι *ζυγομάχος*, ὁ αὐχὴν τοῦ ἀροτριῶνος βοός. *Πετρομάχι*, κέρμα δέρματος προσραπτόμενον ἐπὶ τοῦ πάτου τῶν σανδαλίων, ἵνα προφυλάττῃ τοὺς πόδας τῶν ποιμένων, ἀπὸ τὰς πέτρας καὶ τοὺς βράχους τῶν ὀρέων, *ἀντίμαχον*, ἀντίδοτον, ἦτοι πᾶν τὸ θεραπεῦον τὴν νόσον.

Ἐχουσι καὶ ἐν τισὶ χωρίοις, τὴν λέξιν, *καμάτευμα*, ὀρθότερον *ἀκαμάτευμα*, ἦτοι τὴν μετὰ μεσημβρίαν ἀργίαν, τὴν Ἰσπανικὴν *Siesta* καὶ Γαλλικὴν *Sieste*. Ἐλπίζει νὰ δημοσιεύσῃ τὴν περίεργον ταύτην συλλογὴν μετὰ τῶν πολλῶν ἄσμάτων περὶ τὰ μέσα τοῦ προσεχοῦς ἔτους.

Δεκέμβριος 1886.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

- Ὁ Σύλλογος συνήλθεν εἰς τὴν τακτικὴν αὐτοῦ μηνιαίαν συνεδρίαν.
 Ὁμοφώνως ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ ἐψηφίσθη ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος τακτικὸν μέλος.
 Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ἐγίνοντο τὰ ἑξῆς ἀνγκνώσματα.
 Ὁ κ. Ἴω. Πολέμης τακτικὸν μέλος ἀνέγνωσεν ἐκ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ συλλογῆς *Χειμῶν ἄνθος α)* ἔμμετρα διηγήματα β) ποιημάτια.
 Ὁ κ. Κ. Χ. Βάμβας τακτικὸν μέλος περὶ *τραπεζῶν τοῦ λαοῦ*.
 Ὁ κ. Χαρ. Πάπαμάρκου τακτικὸν μέλος περὶ *τῆς πρὸς τὴν φύσιν εὐαισθησίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Β'*, περὶ *τῶν παρ' Ὀμήρῳ παραβολῶν*.
 Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος τακτικὸν μέλος ἐκ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ ποιημάτων 1) περὶ Θεοῦ 2) ἐλεγείον εἰς Θεόδωρον Ὀρμανίδην.
 Ὁ κ. Δημ. Ἡλιόπουλος τακτικὸν μέλος τὴν μελέτην αὐτοῦ ὁ Βασιλεύς.
 Ὁ κ. Ἀρμάνδος Ποττὲν τακτικὸν μέλος περὶ *Ρωμαϊκῆς κοινότητος*.
 Ὁ κ. Π. Συνοδινὸς ἀντεπιστέλλον μέλος τὸ ποίημα αὐτοῦ ἡ *Κρήτη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κριάρης*.
 Ὁ κ. Ι. Α. Τυπάλδος ἐπίτιμον μέλος περὶ *ρομαιοσύνης κατὰ τὸ πάλαι καὶ τὸ νῦν ἰσχύον πολιτεῖμα*.

Β'.

Ὁ Σύλλογος μετέσχε τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ ἐνηλικιώσει τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναφῇ γενομένην στρατιωτικὴν ὀρκωμοσίαν παρευρέθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Συλλόγου ὁ πρόεδρος κ. Σῆμος Μπαλάνος καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης, οἵτινες καὶ κατόπιν παρέστησαν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις πρὸ τῆς Α. Β. Υ. Ὁ πρόεδρος προσεφώνησε τῷ Διαδόχῳ τάδε.

« Ὑψηλότατε. Ὁ φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς χαιρετίζει Σὲ τὸν ὀρθόδοξον διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου καὶ εὐχεται ὅπως ἐν τῇ πίστει καὶ ἀφοσιώσει ἣν ὠρκίσθη ἀναστήσει τὴν Μεγάλην καὶ ἑνδοξὴν Ἑλλάδα».

Τὴν 10 Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ἐδόθη ἐν τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν καλῶν ἔκτακτος συνκυλία

εἰς ἣν εὐμενῶς ἀποδεχθεὶς τὴν πρόσκλησιν παρέστη καὶ ὁ Διάδοχος παραμείνας μέχρι τέλους. Ἡ Α. Β. Υ. μετ' ἐνδιαφέροντος ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν ἰδρυμάτων αὐτοῦ.

Εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδιστρίου, εἰς ἣν προσεκληθῆ ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Κερκυραίων, ὁ Σύλλογος ὤρισεν ἀντιπρόσωπους αὐτοῦ τοὺς κκ. Ἴω. Ῥωμανόν, Ν. Τ. Βούλγαρην καὶ Σπυρ. Κ. Παππαγεωργίου ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐν Κερκύρᾳ.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἣτις ἐντολῇ τοῦ Συλλόγου ὠργάνωσε κατὰ τὸ θέρος τὴν φιλανθρωπικὴν ἐν Φαλήρῳ ἑορτὴν ὑπὲρ τῶν οἰκονομειῶν τῶν παθόντων κατὰ τὰς συμπλοκάς παρὰ τὰ σύνορα ὑπέβαλε τὴν Λογοδοσίαν αὐτῆς. Εἰσπραχθήσαν δρ. 17135.80, ἐδαπανήθησαν δ' εἰς ἕξ ἑξοδα Δρ. 3372 55. καὶ ἀπέμεινε καθαρὸν ἔσοδον δρ. 13763.25· ἐκ τούτων δὲ διενεμήθησαν ἄχρι τοῦδε Δρ. 5415 εἰς τεσσαράκοντα πέντε άτομα καὶ δέκα οἰκογενεῖας στρατιωτῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀξιωματικῶν πεσόντων ἢ παθόντων κατὰ τὰς παρὰ τὰ σύνορα συμπλοκάς. Ἐχει δ' ἔτι ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέλεγχιν δέκα αἰτήσεις δι' αἷς ἐζήτησε πληροφορίας παρὰ διαφόρων ἀρχῶν.

Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσε τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν, ἐνετείλατο δ' αὐτῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς.

Ὁ κ. Ι. Λάπας εἰσηγητῆς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνήγγειλε τῷ Συλλόγῳ ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἐζήλεγε τό τε ταμεῖον, τὸ ἀρχεῖον καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ Συλλόγου ἰδρύματα καὶ εὗρεν αὐτὰ ἐν πλήρει τάξει, ὅτι δὲ τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς θέλει καταθέσει ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διοικήσασαν Ἐφορείαν.

Ἐψηφίσθησαν ἀντεπιστέλλοντα μέλη οἱ κκ. Θεόδωρος Οὐσπένσκις ἐν Ὀδησσῷ, Σπυρίδων Σαμάρας ἐν Μεδιολάνοις καὶ Ἀδριανὸς μαρκήσιος Κολότζης ἐν Ῥώμῃ.

Ἀπεβίωσαν ὁ πρῶν Ζακύνθου σεβασμιώτατος ἀρχιεπίσκοπος **Νεκόλαος Κατραμῆς** μέλος ἐπίτιμον ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ **Δημοσθένης Βαλαωρίτης** τακτικὸν μέλος ἐκ τῶν προσφιλεστέρων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμήμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Ἐν τῇ τακτικῇ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος τούτου ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις. Ὁ κ. Ι. Σακκελίων ὠμίλησε περὶ ποιηματίου τινὸς τοῦ σοφοῦ Μάρκου Μουσούρου τοῦ Κρητός, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πιστεύω δι' ἑξαμέτρων, περιεχόμενον ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ κ. Σπ. Βάσης ὠμίλησεν ἐκτενῶς περὶ παρεμβλημάτων ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως. Ὁ κ. Σπ. Λάμπρος ἐπεδείξατο ἐπιστολὴν ἐπὶ περγαμηνῆς Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου γεγραμμένην πρὸς τὸν ἐν Μονεμβασίᾳ Ἀλέξιον Σεβαστιανόν, εἰς ἣν ἀποδίδει τὸ ἀξίωμα *Κάπου Οὔβος* τῶν Λατίνων καὶ στέλλει αὐτῷ διάφορα δῶρα.

Ἐκ διαφόρων δὲ παλαιογραφικῶν καὶ ἱστορικῶν λόγων ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι παρακεχαραγμένη, τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ ταύτην ἀπέδέχθησαν οἱ παριστάμενοι καὶ ὁ κ. Σακκελίωv. Ὁ κ. Α. Πασπάτης ὠμίλησε περὶ περιέργων Χιακῶν λέξεων, ὁ κ. Θ. Σοφοῦλης ἐπέδειξε δύο πῆλινα συμπλέγματα ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἅτινα θεωρεῖ ὡς γνήσια, ὅπως παρεδέξατο καὶ ὁ κ. Ι. Χ. Δραγατσης, ἐπιπέων ὅτι τῆς αὐτῆς τέχνης εἶναι καὶ δύο συμπλέγματα ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας, ὧν τὸ μὲν παριστᾷ Ἀφροδίτην ἀνακεκλιμένην καὶ τὸ ἄλλο Νίκην ὀδηγοῦσαν Ταῦρον.

Νομικὸν τμήμα καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν. Ὁ κ. Ν. Τζανετόπουλος ὠμίλησε περὶ τῶν ἐπὶ προθεσμίᾳ πωλήσεων κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλικὸν νόμον. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, εἶπεν, αὗται ἀνεγνωρίσθησαν, κατηργήθησαν δὲ αἱ σχετικαὶ διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 420 καὶ 421 τοῦ ποινικοῦ νόμου. Ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Λυκούδης προσέθηκέ τινα περὶ τῆς παρ' ἡμῖν νομοθεσίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς περιστολῆς τῆς κυβείας ἐν ταῖς ὑπὸ προθεσμίαν πωλήσεσιν, ὅταν δὲν εἶναι αὗται πραγματικαί, ἀλλ' ὀρῶσι κερδοσκοπίαν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀξιῶν. Ὁ κ. Γ. Ἀγγελόπουλος μετὰ τούτους εἶπεν, ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν εὐρίσκει τι ἄτοπον ἐν ταῖς ὑπὸ προθεσμίαν πωλήσεσιν τῶν ἀξιῶν, διότι εἴ τι τύχηρὸν ἐνυπάρχη ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀγοραπωλησίᾳ δὲν εἶναι ἴδιον μόνον τῶν τοιούτων πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ὡς ἐν τῇ μισθώσει ἀκινήτων ἢ ἐν τῇ παραδόσει ἐμπορευμάτων ὑπὸ προθεσμίαν. Διὰ τοῦτο φρονεῖ ὅτι ἡ περιστολὴ τῶν ὑπὸ προθεσμίαν τίτλων εἶναι λίαν δυσχερὴς καὶ ὅτι προτιμότερον εἶναι νὰ κηρυχθῶσιν αἱ τοιαῦται πράξεις ὅλως ἐλεύθεραι ὡς ἐν Γαλλίᾳ.

Τμήμα Καλῶν τεχνῶν. Συνεκρότησε τὴν τακτικὴν αὐτοῦ μηνιαίαν συνεδρίαν. Ὑπεβλήθη πρότασις τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Παναγιώτου Γριτζάνη περὶ συγκλήσεως διὰ τοῦ Συλλόγου μουσικοῦ συνεδρίου μέλλοντος νὰ ἀσχοληθῇ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς. Ὁ κ. Γ. Δουζούτης προέτεινεν ὅπως τὸ τμήμα διὰ τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς διορθώσῃ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναφ τῆς Καπνικαρέας ἐσφαλμένως ἔχουσαν ἐπιγραφὴν περὶ τῆς κτίσεως τούτου, ἀναπτύξας τοῦτο ἱστορικῶς. Τὸ τμήμα ἀπέδέξατο τὴν πρότασιν ὡς ὁμοίως καὶ τὴν διορθῶσιν τῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Θεοδώρων ἐσφαλμένης ἐπιγραφῆς, περὶ ἧς ἐγένετο μνεῖα καὶ ἐν τῷ Β' Τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσός* (σελ. 70). Ὁ κ. Μιχαὴλ Στελλάκης προέτεινε καὶ τὸ τμήμα ἀπέδέξατο ὅπως ἐν μιᾷ τῶν ἐσπερινῶν συναυλιῶν συστήθῃ τῇ εἰδικῇ ἐπιτροπῇ ἵνα ἐκτελεσῶσιν ἔργα Ἑλλήνων μελοποιῶν.